

Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusüuringute keskus RAKE

RAKE

Noortele suunatud lähisuhtevägivalda ennetavate tõendus- või teadmispõhiste programmide võrdlev uuring

Lõppraport
Detsember 2014

Uuringu tellis siseministeerium.

Uuringu koostas Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE.

Uuringu autorid: Merle Linno, põhitäitja
Kadri Soo, põhitäitja
Tarmo Puolokainen, põhitäitja
Aivi Themas, põhitäitja
Elvo Themas

Uuringu autorid tänavad tellija esindajat Kadri-Ann Salla't, kes oli suureks abiks uuringu protsessis.

RAKE on võrgustikutüüpi rakendusuringute keskus. Meie missiooniks on tõsta teadmisel põhineva otsustamise osakaalu Eesti ühiskonnas. Lisaks RAKE meeskonnale kaasame kõrgeima kvaliteedi tagamiseks oma uuringutesse parimaid valdkonnaeksperte nii Tartu Ülikoolist kui vajadusel ka väljastpoolt. RAKE võrgustik hõlmab kõiki TÜ sotsiaalteadlasi ning meditsiini-, loodus-, tehnika- ja humanitaarteaduste valdkonna esindajaid.

Kontaktandmed: Lossi 36-124, 51003, Tartu
<http://www.ec.ut.ee/rakendusuringud>

SISUKORD

Sisukord	3
1. Uuringu eesmärk ning uurimisküsimused	4
2. Eesti olukorra kirjeldus.....	5
2.1. Varasemate uuringute ülevaade.....	5
Varasemate uuringute tulemuste kokkuvõte	15
2.2. Senised paarisuhtevägivalda ennetavad tegevused Eestis.....	16
3. Erinevate riikide tegevuste võrdlus noorte vastu suunatud vägivalda ennetamisel.....	26
Soome ja Norra	27
Suurbritannia ja Kanada	29
Kokkuvõte.....	33
4. Programmide analüüs	34
4.1. Tõenduspõhiste programmide kriteeriumid.....	34
4.2. Paarisuhte vägivalda ennetamine: üldised soovitusel.....	35
4.3. Uuringu valim/sihtrühm	37
4.3. Programmide võrdlev sisuanalüüs.....	39
5. Programmi rakendamine ja kaasnevad kulud.....	58
6. Järeldused ja soovitusel	60

1. UURINGU EESMÄRK NING UURIMISKÜSIMUSED

Uuringu eesmärgiks on välja selgitada, milline maailmas kasutuses olevatest tõendus- või teadmispõhistest noortele suunatud programmidest, mis ennetab lähisuhtevägivalda, vastab Eesti oludele ja teadaolevatele vajadustele ning oleks Eestis rakendatav, arvestades olemasolevaid ressursse.

Samuti annab uuring ülevaate tänasest olukorrast ja tegevustest lähisuhtevägivalda ennetamisel Eestis ning tõhusatest praktikatest mujal maailmas.

Uuringuga saadud teadmist kasutatakse vägivaldaennetuses strateegilise lähenemise kujundamiseks. Ennetuse fookus on universaalse tasandi tõendus- või teadmispõhistel tegevustel. Vägivalla Vägivalla ennetamise strateegia 2015-2020 eelnõu kohaselt on aastatel 2015-2020 kavas rakendada üle-eestiliselt noortele suunatud programmi, mis ennetab vägivaldse suhte loomist ning vägivaldset käitumist. Uuring annab vastuse, milline programmidest oleks sobivaim ning lähiaastatel üle Eesti rakendatav.

Põhiküsimused, millele vastused leitakse, on:

- 1) Kuidas ja kelle poolt toimub täna Eestis lähisuhtevägivalda ennetus (ülevaade kolme viimase aasta praktikast ja lähima kahe aasta kavandustest)? Millistele sihtrühmadele on ennetustegevused suunatud? Kes ja millises mahus rahastab täna lähisuhtevägivalda ennetust?
- 2) Kuidas ja kelle poolt toimub täna noortele suunatud lähisuhtevägivalda ennetus? Kes ja millises mahus seda täna korraldab ja rahastab?
- 3) Millised on üldised soovitusel ja tõhusad praktikad, et ennetada lähisuhtevägivalda?
- 4) Kuidas on noortele suunatud lähisuhtevägivalda ennetus korraldatud Soomes, Norras, Suurbritannias ja Kanadas?
- 5) Millised tõendus- või teadmispõhised programmid on maailmas kasutusel (võrreldakse viit programmi)?
- 6) Milline programm sobiks kõige paremini Eesti vajaduste ja oludega, arvestades ühiskonnas levinud norme ja väärtusi ning riigi haldus- ja finantsvõimekust?
- 7) Milline on programmi hinnanguline maksumus? Millised on programmi soetamis-, rakendamis- ja iga-aastased tegevuskulud?
- 8) Kes, kuidas ja milliste kriteeriumitega peaks mõõtma programmi tõhusust ja mõju?

Mõisted

Sageli kasutatakse Eesti ametkondades (nt Politsei- ja Piirivalveametis) ja meedias terminit lähisuhtevägivald, mis on sisult perevägivalda vaste.

Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon¹ defineerib **perevägivalda** kui igasugust füüsilist, seksuaalset ja psühholoogilist vägivalda akti, mis leiab aset

¹ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon:
<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20Estonian.pdf>

perekonnas või koduseinte vahel või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivaldse elab või on elanud koos ohvriga samas elukohas. Perevägivald võib toimuda vanema ja lapse või õdede ja vendade vahel, kuid enamikel juhtudel on selle osapoolteks praegused või endised abikaasad/elukaaslased. (viide)

Paarisuhtevägivald on igasugune füüsilise agressiooni, seksuaalse sunduse, psühholoogilise vägivalda ja kontrolliva käitumise akt, mis põhjustab füüsilist, seksuaalset või psühholoogilist kahju (WHO 2010²). Paarisuhtevägivald võib toimuda nii praeguste kui ka endiste elukaaslaste ja abikaasade (siit kattuvus perevägivaldaga) või mitte koos elavate intiimpartnerite vahel.

Kohtinguvägivald on füüsilise, seksuaalse ja/või emotsionaalse väärkohtlemise akt või sellega ähvardamine praeguse või endise kohtingupartneri suhtes (Shenoy 2008³). Kohtinguvägivald on paarisuhtevägivalda alaliik, kuna leiab aset mittekooseluliste intiimpartnerite vahel (nt poiss- ja tüdruksõber). Noorte kohtinguvägivald sarnaneb täiskasvanute vahel toimuvale paarisuhtevägivaldaga, kuna sisaldab sarnast vägivaldsete käitumismustrite avaldumist ja kujunemist suhte jooksul alates näiteks kontrollivast käitumisest suhte alguses kuni füüsilise ja seksuaalvägivaldani suhte järgnevatel etappidel.

Antud uuringu raportis mõeldakse vastavalt kokkuleppele tellijaga lähisuhtevägivalda all eelkõige paarisuhtevägivalda ja/või selle osa – kohtinguvägivalda. Raportis kasutatakse mõisteid paarisuhtevägivald ja kohtinguvägivald sünonüümideks kui ei ole märgitud teisiti.

2. EESTI OLUKORRA KIRJELDUS

2.1. Varasemate uuringute ülevaade

Järgnev peatükk annab ülevaate noorte ja täiskasvanud inimeste kokkupuutest (paarisuhte)vägivaldaga, vägivalda kasutamist toetavatest hoiakutest ning vägivaldakogemuste seosest alkoholitarbimisega Eesti uuringute põhjal. Autorite teada ei ole Eestis läbi viidud sellist paarisuhte/kohtinguvägivalda uuringut, mis võimaldaks hinnata erinevaid vägivaldakogemuste põhjusi (nt hoiakud, riskikäitumine vms). Senised uuringud on mõõtnud lihtsalt paarisuhtevägivalda levikut elanikkonnas (nt 2009. aastal Statistikaameti poolt korraldatud Turvalisuse uuring; Paats 2010⁴) või käsitlenud küll inimeste suhtumist, väärtusi ja käitumist vägivalda, kuid ei ole kaardistanud otseselt paarisuhtevägivalda kogemusi (nt 2003. aastal läbi viidud noorteuuring; Soo ja Kutsar 2004⁵). Lisaks on tehtud uuringuid, milles on küsitud vägivalda toetavate

² WHO (2010). Preventing intimate partner and sexual violence against women. Taking action and generating evidence. World Health Organisation.

³ Shenoy, C. P. (2008). Dating Violence, Courtship Violence. Teoses L. Kurtz (toim.). *Encyclopedia of violence, peace and conflict.*, Vol 3, Academic Press, 813-826.

⁴ Paats, M. (2010). Vägivald paarisuhtes – müüdid ja tegelikkus. *Eesti Statistika Kvarterikiri*, 3, 74-83.

⁵ Soo, K., Kutsar, D. (2004). *Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas. Uuringu aruanne.* Tartu Ülikool, Tartu Laste Tugikeskus.

hoiakute, kuid mitte vägivaldakogemuste kohta (nt elanike teadlikkuse uuring soolisest vägivallast ja inimkaubandusest (TNS Emor 2014a⁶).

Paarisuhtevägivallaga kokkupuutumine Eesti uuringute põhjal

Selle aastatuhande algusest saadik on Eestis läbi viidud mõningad vägivallateemalised uuringud täiskasvanute hulgas. Esimestes uuringutes oli fookuses isikuvastane vägivald laiemalt (vt nt Pettai 2002⁷). Otseselt paarisuhtevägivalla uurimisele keskendus Statistikaameti poolt 2009. aastal läbi viidud Turvalisuse uuring (Paats 2010⁸). Tulemuste järgi olid **umbes pooled paarisuhtes olnud inimesed puutunud elu jooksul kokku vähemalt ühe paarisuhtevägivalla juhtumiga (51% naistest ja 47% meestest)**. Vaba aja veetmise või sõpradega suhtlemise keelamisega olid mehed ja naised puutunud kokku suhteliselt võrdselt (30%-32%; Soo 2010⁹). Naiste hulgas oli kaks korda rohkem neid, kes olid kogenud abikaasa või elukaaslase poolt hirmutamist ja haiget tegemisega ähvardamist. Samuti olid naised (36%) kogenud meestest (28%) rohkem kerget füüsilist vägivalda (nt millegagi viskamine, lahtise käega löömine) ning eriti just rasket füüsilist vägivalda (sh peksmine, rusikaga löömine, relva kasutamine; osakaalud vastavalt 16% ja 7%). 7% naistest oli partner sundinud olema seksuaalvahekorras vastu tahtmist. Naised teatasid meestega võrreldes rohkem korduvatest vägivallajuhtumitest. **Kokkuvõtvalt öeldes on naistel suurem risk kogeda paarisuhtes korduvat ja raskemat laadi vägivalda.**

Uuringule eelnenud aasta jooksul oli vägivalda kogenud 10% inimestest (Soo 2010). Nooremate inimeste hulgas oli vanemate inimestega võrreldes oluliselt rohkem neid, kes olid küsitlusele eelnenud aasta jooksul kogenud paarisuhtes psühholoogilist, füüsilist või seksuaalvägivalda. Näiteks 15-29-aastestest, kellest suurem osa oli paarisuhtes, kuid ei elanud partneriga koos, oli viimasel aastal paarisuhtevägivallaga kokku puutunud 19%, 50-74-aastastest aga 4%. **Seega näitasid tulemused paarisuhte (kohtinguvägivalla) kogemist enam just nooremate inimeste seas.**

Noorte kokkupuutumine seksuaalvägivallaga

2003.-2004. aastal viidi läbi rahvusvaheline noorteuuring (The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality), mis käsitles seksuaalvägivalla kogemusi ohvri ja toimepanija perspektiivist ning soorollilisi, stereotüüpseid ja vägivalda toetavaid hoiakuid (Mossige, Ainsaar ja Svedin 2007¹⁰, Soo ja

⁶ TNS EMOR (2014a). *Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas*. TNS Emor, Sotsiaalministeerium.

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/elanike_hoiakud_soopohise_vagivalla_ja_inimkaubanduse_valdkonnas2014_aruanne_tns_emor_loplik.pdf

⁷ Pettai, I. (2002). Naistevastane vägivald – tabuprobleem Eestis. Teoses H. Kase (toim.) *Vaikijate hääl. Raamat soolisest vägivallast. Räägivad ohvrid. Nõustavad eksperdid. Analüüsivad teadlased*, Tallinn: Põhjamaade Ministrite Nõukogu, Eesti Avatud Ühiskonna Instituut.

⁸ Paats, M. (2010). Vägivald paarisuhtes – müüdid ja tegelikkus. *Eesti Statistika Kvartalikirjeldus*, 3, 74-83.

⁹ Soo, K. (2010). *Paarisuhtevägivald Eestis – levik ja tagajärjed. Lõppraport*. Tartu Ülikool, Sotsiaalministeerium. Tartu.

¹⁰ Mossige, S., Ainsaar, M., & Svedin, C. G. (2007). The Baltic Sea regional study on adolescents' sexuality. *Nova Rapport*, 18.

Kutsar 2004¹¹). Kohtinguvägivalda selles uuringus otseselt ei käsitletud. **Tulemuste järgi oli 44% 16-19-aastastest neidudest ja 15% noormeestest kogenud oma elu jooksul vähemalt üht seksuaalvägivalla episoodi.** Enamasti olid noored kokku puutunud kergemat laadi vägivallajuhtumitega (nt käperdamine), kuid 10% tüdrukutest ning 2% noormeestest oli sunnitud seksuaalvahekorda või anal- või oraalseksi tegema. **Valdavalt kogesid noored vägivalla teismeeas ning enamasti oli vägivallatsejaks vastajale tuttav isik** (57% vägivalla kogenutest), ligikaudu kolmandikel juhtudel võõras (28%). Uuringus ei olnud eraldi vastusevariandina esitatud poiss- või tüdruksõpra vägivallatsejana. Samas võttes arvesse, et vastajale tuttav isik oli uuringu järgi peamiselt vastaja eakaaslane või paar aastat vanem, võib eeldada, et antud osakaal kajastab ka kohtinguvägivalda juhtumid.

9% noormeestest ja 3% neidudest raporteeris seksuaalvägivalla toimepanemisest, st et nad olid avaldanud kellelegi survet, kedagi veennud või sundinud ennast rahuldama või olema vaginaalses, oraalises või anaalses vahekorras (edaspidi toimepanija). **Selliste juhtumite puhul oli tegemist valdavalt noorte vahel aset leidnud olukordadega** (toimepanija ja kannatanu keskmine vanus on 16-17 eluaastat), mis annab alust arvata, et ka need situatsioonid on saanud alguse suhte loomisel, kohtingul olles või on seotud juhusuhtega. Võib oletada, et mitte kõigi noorte seksuaalvägivalla intsidentide puhul ei ole tegemist jõhkra pahatahtliku rünnakuga teise inimese vastu. Pigem võib viia sotsiaalne surve olla seksuaalselt aktiivne ja võimekas, puudulik kommunikatsioonioskus ja teineteise vääriti mõistmine olukorrani, millega kumbki pool ei ole rahul ning mida ohver (ja ka vägivallatseja) tajub mittesoovituna.

Soosuhete ja vägivalla kasutamisega seotud hoiakud

Järgnevalt antakse ülevaade tulemustest, mis käsitlevad vägivalla toetavaid hoiakuid, suhtumist meeste ja naiste võrdõiguslikkusse ja rollidesse ning nende seost vägivallakogemustega. Kõigepealt kirjeldatakse Eesti täiskasvanud elanike arusaamu paarisuhtevägivalda kasutamisest ning sekkumisest selle korral. Seejärel kirjeldatakse noorte hinnanguid stereotüüpsetesse soorollidesse ning vägivallamüütidesse seksuaalvägivallaga kokkupuutunute ja mitte kokkupuutunute seas, samuti noorte suhtumist kohtinguvägivalda lubatavusse ning noortele vägivallateema tutvustamist neile oluliste inimeste poolt.

Täiskasvanute hoiakud

Elanike suhtumine paarisuhtevägivalda kasutamisse

Soolise võrdõiguslikkuse monitooringu 2013. aasta andmete järgi ei nõustunud suurem osa Eesti elanikest (86%) arvamusega, et abikaasa või elukaaslase füüsiline korralekutsumine on mõnikord paratamatu (Salla 2014¹²). **Kaaslase füüsilist korralekutsumist pidi lubatavaks 10% elanikest. Mehed on füüsilise vägivalla kasutamise suhtes veidi sallivamad (12% nõustub selle kasutamisega) kui**

¹¹ Soo, K., Kutsar, D. (2004). *Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas. Uuringu aruanne*. Tartu Ülikool, Tartu Laste Tugikeskus.

¹² Salla, J. (2014). Võim teise inimese keha üle: suhtumine perevägivalla ja seksioistu. Teoses Roosalu, T. *Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013. Artiklite kogumik*. Sotsiaalministeeriumi toimetised 3.

naised (9%). Lisades veel rahvuse tunnuse ilmneb, et eesti mehed ja naised ning muust rahvusest naised on üsna sarnasel seisukohal kaaslaste füüsilise korralekutsumise suhtes (seda pooldab umbes kümnendik), **muust rahvusest meeste hulgas on füüsilist korralekutsumist paratamatuks pidajaid oluliselt rohkem (21%)**. Vanuseti on suhtumine kaaslaste füüsilisse korralekutsumisse soosivam noorimas (15-24-aastastest pidas 13% seda paratamatuks) ning vanimas vanuserühmas (65-74-aastaste seas oli väitega nõustujate hulk 16%).

Elanike hoiakud sekkumisse paarisuhtevägivalla korral

Perevägivalda peetakse sageli üksnes peresiseseks probleemiks. **Näiteks arvab umbes viiendik (22%) täiskasvanud Eesti elanikest, et perevägivald on pere siseasi, millesse kõrvalised isikud ei peaks sekkuma** (TNS Emor 2014a). Pealtnägijate või –kuuljate sekkumist vägivaldse peretüli lõpetamiseks pidas vajalikuks 77% inimestest (Salla 2014). **Naiste hulgas on sekkumist oluliseks pidavaid inimesi veidi rohkem kui meeste seas**. Suuremad erinevused ilmnevad aga rahvuste lõikes. **Eestlased (82% vastajatest) peavad sekkumist vägivaldse peretüli korral enam õigeks kui muust rahvusest vastajad (64%; Salla 2014)**, mida võib seletada asjaolu, et viimased pooldavad eestlastest rohkem ka traditsioonilisi soorolle ja patriarhaalseid peresuhteid (Kasearu 2011¹³, Soo 2013¹⁴).

Politsei ja Piirivalveameti tellitud uuringus paluti vastajatel hinnata, kas nad peavad vajalikuks sekkuda, kui naabrite juures pekstakse meest või naist (TNS Emor 2014b¹⁵). Tulemustest ilmnes, et **79% uuritavatest pidas kindlasti või pigem vajalikuks sekkuda siis, kui nad kahtlustavad, et naabri peres mees peksab naist**. 16% oli selliseid, kes leidis, et kindlasti või pigem ei peaks sekkuma. **Vastupidise kahtluse korral (naabri peres naine peksab meest) peab vahele minemist vajalikuks märgatavalt vähem vastajaid – 66%**. Enam kui neljandik (27%) arvab, et sellise olukorra puhul ei peaks sekkuma. Ilmselgelt peavad vastajad naise peksmist mehe poolt tõsisemaks juhtumiks, millel võivad olla raskemad tagajärjed, kui vastupidise olukorra puhul. **Eesti rahvusest ning vanemate inimeste seas on nii mehe kui naise peksmise puhul sekkumise pooldajaid enam kui muust rahvusest ja nooremate inimeste hulgas**.

Elanike suhtumine vägivallaohvrise

Eesti inimeste seas on üsna levinud ohvrit süüdistav hoiak. **Enam kui pooled (54%) elanikest peavad ohvrit perevägivaldas osaliselt süüdlaseks** (TNS Emor 2014a). **Rohkem kannatanuid süüdistavaid inimesi on meeste, muust rahvusest ning vanemaealiste isikute hulgas**. Sarnaselt perevägivallaohvritele peetakse juhtunus vastutavaks ka seksuaalvägivalla all kannatanuid. Näiteks arvab 47% uuritavatest, et naised põhjustavad ise oma riietusega vägistamise ohvriks langemise.

¹³ Kasearu, K. (2011). Individuaalne sooideoloogia - milleset see sõltub? *Ariadne Lõng: nais- ja meesuuringute ajakiri*, 3 - 14.

¹⁴ Soo, K. (2013). Laste kasvatamisega seotud hoiakud ja praktikad töö- ja pereelu ühitamise kontekstis. Vähemusrahvustest inimeste töö- ja pereelu ühitamise võimaluste analüüs (88 - 97). Tartu: Tartu Ülikool

¹⁵ TNS Emor (2014b). *Riskikäitumise teadlikkuse uuring kolmes sihtrühmas. Uuringu raport*. AS Emor, Politsei- ja Piirivalveamet.

Kusjuures rohkem nõustuvad selle arvamusega vanematesse vanuserühmadesse kuulujad ning muust rahvusest inimesed.

Noorte hoiakud

Soolist ebavõrdsust ja vägivalda toetavad hoiakud noorte hulgas ning nende seos vägivallakogemustega

Järgnevalt analüüsitakse, millised on noorte hoiakud meeste ja naiste rollidesse, seksuaalsuhtesse, seksuaalvägivalda ja selle ohvritesse. Tabel 1 kirjeldab Eestis elavate 16-19-aastaste noorte soostereotüüpsete ja vägivalda pooldavate arvamustega nõustumise määra soo ja rahvuse järgi. Võrdlusena on esitatud Rootsi noorte keskmine näitaja. Tulemustest ilmneb, et valdavalt on **Eesti noorte suhtumine meeste ja naiste rollidesse stereotüüpne**. Näiteks pooldab enamik (68%) Eesti noortest meeste ja naiste käitumises topeltstandardit väljendavat seisukohta – purjus olek on naise jaoks enam taunitav kui meesterahva jaoks. Peaaegu iga teine noor arvab, et naise roll on abielluda ja emaks saada. Sama palju (45%) on ka neid, kes leiavad, et mees peaks naise vääriskuse solvamisele vägivallaga reageerima. Iga viies noor peab õigeks arvamust, mis peegeldab naise allumist ja kuuletumist mehele („Naine ei tohiks kunagi avalikkuse eest oma mehele vastu rääkida“).

Meeste ja naiste rollidega seotud stereotüüpsetes hoiakutes esineb olulisi erinevusi soo ja rahvuse järgi. **Eesti rahvusest tüdrukud pooldavad keskmiselt kõige vähem ning vene rahvusest poisid kõige enam meeste ja naiste rollidega seotud stereotüüpseid hoiakuid**. Üldiselt on eesti ja vene poiste arvamused meestele ja naistele sobilikuks peetava käitumise suhtes üsna sarnased, kuigi väidetega nagu „Naine ei tohiks kunagi avalikkuse eest oma mehele vastu rääkida“ ning „Mees peaks kaklema, kui temaga kaasas olevat naist solvab teine mees“ nõustuvad vene noormehed eesti omadest enam. Vene rahvusest neiude hoiakud on sarnased vene noormeeste omadega.

Umbes pooled (47%) Eesti noored ei pea õigeks seksuaalsuhtes olemist inimesega, keda ei armastata. Kolm neljandikku ei kiida heaks truudusetust. Suur osa tüdrukutest, eriti eesti tüdrukutest hindab seksuaalsuhte puhul tunnete ja monogaamsete põhimõtete arvestamist. Poisid nõustuvad tüdrukutest märgatavalt vähem väidetega, et seksima ei peaks inimesega, keda ei armasta, ning vale oleks seksida kellegi teisega siis, kui ollakse suhtes.

Eesti noorte hulgas on küllaltki levinud uskumus, et poisid on tüdrukutega võrreldes liberaalsema ja kõikelubava seksuaalkäitumisega. Näiteks nõustuvad enam kui pooled 16-19-aastased noored sellega, et poisid on vähem truud kui tüdrukud ning nad tahavad enam seksuaalpartnereid. Tähelepanuväärne on see, et mainitud hoiakuid kannavad enam tüdrukud (eriti vene rahvusest tüdrukud). **Umbes kolmandik noortest omab arvamust, mis alahindab tüdrukute seksuaalsust ning omistab neile poistega võrreldes teistsugused standardid seksuaalsuhtes (vähem partnereid)**. Ka siin torkavad silma vene neiud, kelle hulgas on kõige rohkem seksuaalsuhtega seotud stereotüüpseid pooldavaid inimesi. Näiteks leiavad vene neiud (48%) teiste gruppidega võrreldes rohkem (29%-32%), et tüdrukud soovivad vähem seksida kui poisid. Mitmeid seksuaalpartnereid peavad tüdrukutel poiste mitmete partneritega võrreldes halvemaks vene rahvusest noormehed ja neiud (38-41%) ning eesti noormehed (36%). Kõige vähem on antud seisukohaga nõustujaid eestlannade seas (27%).

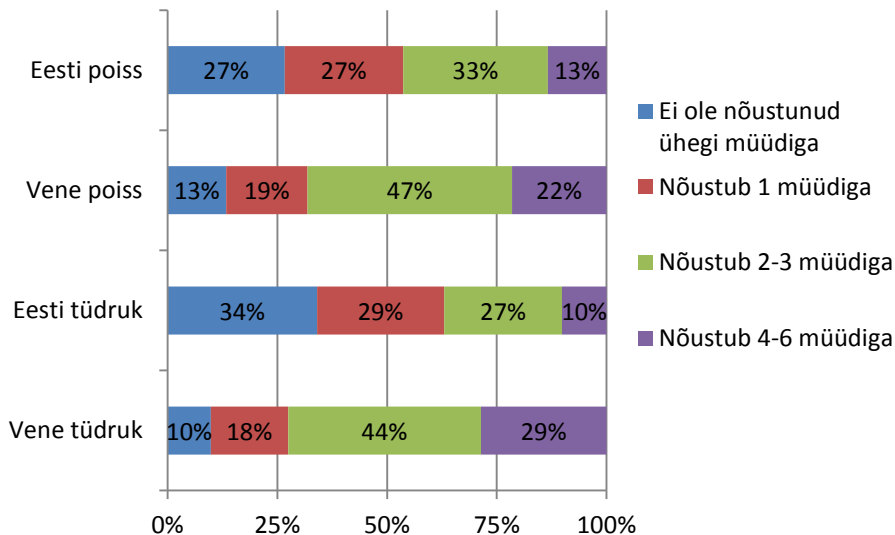
Tabel 1. Soosuhteid ja seksuaalvägivalda puudutavate hoiakutega nõustumine Eesti noorte hulgas soo ja rahvuse järgi võrrelduna Rootsi noorte keskmise näitajaga (ainult väidetega nõustunute osakaal)

	Eesti poiss	Vene poiss	Eesti tüdruk	Vene tüdruk	Eesti keskmine	Rootsi keskmine
Stereotüüpsed hoiakud meeste ja naiste rollidesse						
<i>Selles on midagi valesti, kui naine ei taha abielluda ja lapsi saada</i>	47	49	36	47	44	13
<i>Naine ei tohiks kunagi avalikkuse ees oma mehele vastu rääkida</i>	23	42	8	19	19	5
<i>Kui naine on purjus, on see palju halvem, kui mees on purjus</i>	70	75	58	78	68	29
<i>Mees peaks kaklema, kui temaga kaasas olevat naist solvab teine mees</i>	45	74	23	73	45	19
Tunnetel ja monogaamil põhinevad hoiakud seksuaalsuhtesse						
<i>Sa ei peaks seksima inimesega, keda Sa ei armasta</i>	35	21	64	54	47	25
<i>Kui Sul on poiss/tüdruksõber, siis on vale seksida kellegi teisega</i>	62	53	88	81	74	89
Stereotüüpsed hoiakud seksuaalsuhtesse						
<i>Poisid on vähem truud kui tüdrukud</i>	44	54	52	68	52	27
<i>Poisid tahavad enam (seks)partnereid kui tüdrukud</i>	55	60	64	71	62	28
<i>Tüdrukud soovivad vähem seksida kui poisid</i>	32	29	32	48	35	15
<i>Kui tüdrukul on mitmeid seksipartnereid, siis on see halvem, kui see, et poisil on mitmeid partnereid</i>	36	41	27	38	34	22
Seksuaalvägivalda müütide uskumine						
<i>Esimesel kohtamisel mehe poole koju läinud naine näitab sellega, et soovib seksida</i>	45	52	33	49	42	22
<i>Enamusel vägistamise ohvritel on kerged elukombed ja halb kuulsus</i>	33	42	17	35	28	17
<i>Kui tüdruk laseb ennast kallistada ja suudelda, siis ta on ise süüdi, et partner seksi peale sunnib</i>	26	53	16	58	29	4
<i>Paljudel naistel on alateadlik soov olla vägistatud ja nad võivad alateadlikult luua situatsiooni, milles neid võidakse rünnata</i>	25	35	20	26	24	8
<i>Paljudel poistel on alateadlik soov vägistada tüdrukuid</i>	19	28	23	42	25	12
<i>Poisid peavad seksi huvitavamaks, kui tüdrukud avaldavad vastupanu</i>	18	24	34	51	28	15

Allikas: Autorite poolt tehtud analüüs uuringu „The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality“ andmete põhjal.

Eesti noorte hulgas on päris palju neid, kes usuvad seksuaalvägivaldaga seotud väärarusaamu. Kõige rohkem (42%) nõustutakse sellega, et esimesel kohtingul mehe poole koju läinud naine näitab oma käitumisega välja, et soovib seksuaalvahekorda. Umbes neljandik (24%-29%) arvab, et naisterahvad on ise süüdi vägistamises, kuna võivad oma käitumisega vägistamise esile kutsuda, ning vägistatutel on kerged elukombed. Umbes samapalju on ka neid noori, kes usuvad, et poistel on alateadlik soov tüdrukuid vägistada ning poisid peavad seksi huvitavamaks, kui tüdruk avaldab vastupanu. **Vene rahvusest noored usuvad eestlastega võrreldes rohkem seksuaalvägivaldaga seotud väärarusaamu.**

Umbes neljandik vene noortest (22% vene noormeestest ja 29% neidudest) on nõustunud nelja või enama tabelis 1 esitatud müüdiga, eestlaste seas on selliseid umbes kümnendik (joonis 1). Samas on eestlaste hulgas 2-3 korda enam neid, kes ei usu ühtki müüti. Naisterahvaste ja ohvritega seotud vägistamisemüüte pooldavad eestlannad kõige vähem, poistega seotud väärarusaamu aga usuvad vähim eesti rahvusest poisid.

Joonis 1. Seksuaalvägivalda müütidega nõustumine noorte hulgas soo ja rahvuse järgi

Allikas: Autorite poolt tehtud analüüs uuringu „The Baltic Sea Regional Study on Adolescents’ Sexuality“ andmete põhjal.

Eesti ja Rootsi noorte arvamusi kõrvutades ilmnevad suured erinevused – Rootsi noorte hulgas on kordades vähem neid, kes nõustuvad stereotüüpsete hoiakutega soorollidesse ja seksuaalsuhetesse ning usuvad vägistamisemüüte.

Tabel 2 kirjeldab seksuaalvägivalda kogenute ja mittekoogenute hoiakuid poiste ja tüdrukute puhul. Üldiselt vägivalda kogenute arvamused ei erine väga vägivallaga mitte kokku puutunute seisukohtadest. Vägivallaohvritest tüdrukud nõustuvad mitteohvritest tüdrukutega võrreldes vähem sellega, et purjus olek on naise jaoks halvem kui mehe jaoks ning et mees peaks naist solvanud mehega kaklema. Vägivaldaga kogenud tüdrukud nõustuvad ka vähem seksuaalvabadust piirava väitega – nimelt arvab 57% ohvritest ja 64% mitteohvritest, et ei peaks seksima inimesega, keda ei armasta.

Seksuaalvägivalda kogenud ja mittekoogenud tüdrukute hinnangud vägivallamüütide kohta on üsna sarnased. Märkatav erinevus ilmneb väite puhul „Paljudel naistel on alateadlik soov olla vägistatud ja nad võivad alateadlikult luua situatsiooni, milles neid võidakse rünnata.“ Seda pooldavad seksuaalvägivalda kogenud tüdrukud (25%) enam kui seda mitte kogenud tüdrukud (19%). **Seksuaalvägivalda kogenud poiste puhul selgub, et nad kipuvad vägivalda toetavaid väärarusaamu veidi enam uskuma kui vägivalda mitte kogenud poisid.** Olulised erinevused ilmnevad just väidete „Paljudel naistel on alateadlik soov olla vägistatud ja nad võivad alateadlikult luua situatsiooni, milles

neid võidakse rünnata“ ja „Poisid peavad seksi huvitavamaks, kui tüdrukud avaldavad vastupanu“ puhul.

Tabel 2. Soosusteid ja seksuaalvägivalda puudutavate hoiakutega nõustumine seksuaalvägivalda kogunud ja mitte kogunud poiste ja tüdrukute seas (ainult väidetega nõustunute osakaal)

	Poiss		Tüdruk	
	On kogunud	Ei ole kogunud	On kogunud	Ei ole kogunud
Stereotüüpsed hoiakud meeste ja naiste rollidesse				
<i>Selles on midagi valesti, kui naine ei taha abielluda ja lapsi saada</i>	45	48	37	42
<i>Naine ei tohiks kunagi avalikkuse ees oma mehele vastu rääkida</i>	23	29	11	12
<i>Kui naine on purjus, on see palju halvem, kui mees on purjus</i>	70	72	60	69
<i>Mees peaks kaklema, kui temaga kaasas olevat naist solvab teine mees</i>	50	53	35	43
Tunnetel ja monogaamial põhinevad hoiakud seksuaalsuhetesse				
<i>Sa ei peaks seksima inimesega, keda Sa ei armasta</i>	30	32	57	64
<i>Kui Sul on poiss/tüdruksõber, siis on vale seksida kellegi teisega</i>	52	61	84	88
Stereotüüpsed hoiakud seksuaalsuhetesse				
<i>Poisid on vähem truud kui tüdrukud</i>	50	45	58	58
<i>Poisid tahavad enam (seks)partnereid kui tüdrukud</i>	59	56	65	67
<i>Tüdrukud soovivad vähem seksida kui poisid</i>	36	30	36	39
<i>Kui tüdrukul on mitmeid sekspartnereid, siis on see halvem, kui see, et poisil on mitmeid partnereid</i>	34	38	30	30
Seksuaalvägivalda müütide uskumine				
<i>Esimesel kohtamisel mehe poole koju läinud naine näitab sellega, et soovib seksida</i>	48	46	38	40
<i>Enamusel vägistamise ohvritel on kerged elukombed ja halb kuulsus</i>	35	35	20	25
<i>Kui tüdruk laseb ennast kallistada ja suudelda, siis ta on ise süüdi, et partner seksi peale sunnib</i>	37	32	27	31
<i>Paljudel naistel on alateadlik soov olla vägistatud ja nad võivad alateadlikult luua situatsiooni, milles neid võidakse rünnata</i>	39	25	25	19
<i>Paljudel poistel on alateadlik soov vägistada tüdruku</i>	22	21	30	28
<i>Poisid peavad seksi huvitavamaks, kui tüdrukud avaldavad vastupanu</i>	26	17	41	38

Allikas: Autorite poolt tehtud analüüs uuringu „The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality“ andmete põhjal.

Tabelis 3 on esitatud seksuaalvägivalda toimepanemisest teatanud noormeeste hoiakud. Vägivalda toime pannud tüdrukud ei ole analüüsi võetud nende väikese arvu tõttu. Tulemustest selgub, et toimepanijate hoiakud erinevad suuresti vägivalda mitte kasutanud poiste arvamustest. **Vägivalda tarvitanud poisid pooldavad enam stereotüüpseid hoiakuid meeste ja naiste rollidesse.** Eriti selge erinevus ilmneb arvamuste puhul, mis väljendavad naiste allumist ja kuuletumist mehele ning füüsilise reageerimise heaks kiitmist, kui naist solvab teine mees.

Vägivallatsenud noormehed nõustuvad seksuaalvägivalda mitte kasutanud noormeestest vähem seksuaalsuhetes lähedust ja truudust rõhutavate seisukohtadega. Samas pooldavad nad poiste ja

tüdrukute seksuaalkäitumises enam topeltstandardeid. Näiteks nõustuvad toimepanijad (48%) vägivalda mitte toime pannud noormeestest enam (36%), et tüdrukute jaoks on taunimisväärsem, kui neil on mitmeid sekspartnereid, kui poiste jaoks. **Kõige tähelepanuväärsem on see, et seksuaalvägivalda toime pannud poisid usuvad vägivaldaga seotud väärarusaamu tunduvalt rohkem kui vägivalda mitte toime pannud poisid.**

Tabel 3. Soosuiteid ja seksuaalvägivalda puudutavate hoiakutega nõustumine seksuaalvägivalda toime pannud ja mitte toime pannud poiste seas (ainult väidetega nõustunute osakaal)

	On seksuaalvägivalda toime pannud	Ei ole seksuaalvägivalda toime pannud
Stereotüüpsed hoiakud meeste ja naiste rollidesse		
<i>Selles on midagi valesti, kui naine ei taha abielluda ja lapsi saada</i>	54	46
<i>Naine ei tohiks kunagi avalikkuse ees oma mehele vastu rääkida</i>	41	27
<i>Kui naine on purjus, on see palju halvem, kui mees on purjus</i>	80	71
<i>Mees peaks kaklema, kui temaga kaasas olevat naist solvab teine mees</i>	67	56
Tunnetel ja monogaamial põhinevad hoiakud seksuaalsuhtesse		
<i>Sa ei peaks seksima inimesega, keda Sa ei armasta</i>	22	35
<i>Kui Sul on poiss/tüdrusõber, siis on vale seksida kellegi teisega</i>	38	63
Stereotüüpsed hoiakud seksuaalsuhtesse		
<i>Poisid on vähem truud kui tüdrukud</i>	48	46
<i>Poisid tahavad enam (seks)partnereid kui tüdrukud</i>	63	56
<i>Tüdrukud soovivad vähem seksida kui poisid</i>	41	31
<i>Kui tüdrukul on mitmeid sekspartnereid, siis on see halvem, kui see, et poisil on mitmeid partnereid</i>	48	36
Seksuaalvägivalda müütide uskumine		
<i>Esimesel kohtamisel mehe poole koju läinud naine näitab sellega, et soovib seksida</i>	58	45
<i>Enamusel vägistamise ohvritel on kerged elukombed ja halb kuulsus</i>	57	33
<i>Kui tüdruk laseb ennast kallistada ja suudelda, siis ta on ise süüdi, et partner seksi peale sunnib</i>	48	32
<i>Paljudel naistel on alateadlik soov olla vägistatud ja nad võivad alateadlikult luua situatsiooni, milles neid võidakse rünnata</i>	46	24
<i>Paljudel poistel on alateadlik soov vägistada tüdrukuid</i>	26	21
<i>Poisid peavad seksi huvitavamaks, kui tüdrukud avaldavad vastupanu</i>	29	19

Allikas: Autorite poolt tehtud analüüs uuringu „The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality“ andmete põhjal.

Kokkuvõtvalt öeldes ei erine vägivaldahoovid mitteohvritest oma hoiakutelt, pigem kalduvad seksuaalvägivaldaga mitte kokku puutunud noored olema veidi stereotüüpsema suhtumisega meeste ja naiste rollidesse kui vägivalda all kannatanud isikud. Vägivallamüüte usuvad ohvritest poisid pisut enam kui vägivalda mittekoogenud poisid. Sisuliselt näitavad tulemused, et **traditsioonilised ja stereotüüpsed soorollid ning vägivalda toetavad hoiakud on Eesti noorte hulgas väga levinud hoolimata sellest, kas neid on seksuaalselt ära kasutatud või mitte. Teistest rohkem esineb neid seksuaalvägivalda toime pannud poiste hulgas. Nimetatud hoiakud on väga oluliseks riskiteguriks seksuaalvägivalda toimepanemisel.**

Vägivalda lubatavus kohtingupartnerite vahel

Politsei- ja Piirivalveameti tellitud uuringus küsiti 8. ja 12. klassi õpilastelt selle kohta, kui lubatavaks nad peavad erinevaid käitumisviise noormehe ja neiu vahel lähisuhetes (n.ö kohtingupartnerite vahel; TNS Emor 2014b). Tulemustest ilmnes, et **füüsilisi käitumisviise tauniti oluliselt enam kui mittefüüsilisi tegutsemisviise**. Näiteks arvas 93% noortest, et armukade poiss ei tohi lüüa oma tüdruk-sõpra. 6% arvas, et lüüa ikkagi ei võiks, 1% aga pidas löömist õigeks käitumiseks. **Löömisest aktsepteeritavamaks peeti kohtingupartneri tegevuse piiramist ning kontrollimist**. Näiteks 4% noortest vastas, et poiss võib keelata tüdruk-sõbral oma sõpradega aega veeta ning 8% arvas, et tüdruk võib kontrollida poiss-sõbra poolt teistele saadetud e-kirju ja sõnumeid.

Noormeeste hulgas on võrreldes neidudega veidi enam neid, kes peavad lubatavaks poisi füüsilist vägivalda ja piiravat käitumist tüdruk-sõbra suhtes (TNS Emor 2014b). Kõiki käitumisviise peavad lubatavaks enam nooremad õpilased (8. klass). **Võrreldes eesti keelt rääkivate noortega peavad muud kodust keelt kõnelevad noored mittefüüsilisi vägivaldaktiivseid kohtingupartneri suhtes rohkem aktsepteerivaks**.

Kohtinguvägivallast rääkimine noortele ja teadlikkus abi saamisest

Veidi üle poole noorte (58%) nendib, et neile on viimase õppeaasta jooksul räägitud sellest, mis on vägivald kohtingul või suhtes ning mida seda kogedes ette võtta (TNS Emor 2014b). Kõige sagedamini on suhtevägivallast rääkijaks vanem (25%) või sõber-tuttav (19%). Veidi vähem kui viiendik (18%) teatab, et õpetaja on käsitlenud tunnis kohtinguvägivalla teemat. Iga kümnes väidab, et neile on käinud probleemist rääkimas mõni spetsialist väljaspool kooli. Tähelepanuväärne on see, et **tüdrukute (65%) seas on poistega (48%) võrreldes oluliselt enam neid, kellele on räägitud kohtinguvägivallast**. Kusjuures vanemad ning sõbrad on vestelnud tüdrukutega vägivaldteemal oluliselt rohkem kui poistega. Tõenäoliselt viitab see tulemus sellele, et vanemad räägivad tüdrukute kui potentsiaalsete ohvritega sagedamini ning peavad vajalikuks neid hoiatada ja juhendada. Paari protsendipunkti (2-3%) erinevus ilmneb sugude lõikes ka õpetaja ja teiste spetsialistide mainimisel – tütarlapsed on veidi enam kuulnud õpetajalt ning teistelt spetsialistidelt kohtinguvägivallast ja võimalikest tegevussammudest selle korral.

39% 8. ja 12. klassi õpilastest teab täpselt, kuhu või kelle poole pöörduda, kui oleks vaja abi saada kas enda või kellegi teise suhtes toime pandud vägivalla korral (TNS Emor 2014b). Veidi üle poole omab umbmäärast aimu sellest, kust saaks vägivaldajuhtumi korral abi ning 8% kinnitab, et nad ei tea, kelle käest abi paluda. Eesti kodukeelega noored (94% teab täpselt või umbes) on veidi rohkem kursis abisaamise võimalustega kui muud keelt rääkivad noored (88%).

Alkoholi ja narkootiliste ainete tarbimise seos paarisuhtevägivalda kogemisega

Alkoholi rollist vägivalda kogemisel või toimepanemisel on erialases kirjanduses palju diskuteeritud. Seda on peetud vägivalda põhjustajaks, kuna alkohol „vabastavat“ vägivaldsed kalduvused (Gelles ja Cavanaugh 2005¹⁶). Teisest küljest on arvatud, et (probleemne) alkoholitarbimine ning paarisuhtevägivald ei ole omavahel seotud probleemid, need võivad küll kattuda ja koos esineda, kuid üks ei põhjusta teist (Gosselin 2005¹⁷). Vägivaldne inimene võib käituda agressiivselt ka kainenena. Tema suhtumine ning hoiakud partnerisse on alkoholi tarvitamata samasugused ning jooles olekut kasutatakse pigem vägivalda vabandava tegurina.

Turvalisuse uuringust, kus küsiti alkoholi või narkootikumide pruukimise kohta ainult viimase füüsilise/sekuaalse paarisuhtevägivalda intsidendi ajal, selgus, et **ligi pooltel (47%) juhtudel olid mõlemad osapooled kained, 15% juhtudel aga mõlemad jooles** (Soo 2010). Naised on kogenud enamasti selliseid vägivallajuhtumeid, kus partner oli tarvitanud alkoholi, aga nemad aga mitte (48%), või siis olid mõlemad kained (35%). Paarisuhtes vägivallaga kokkupuutunud mehed teatasid ülekaalukalt olukorrast, kus mõlemad – nii partner kui nemad kannatajatena – olid kained (60%). Viiesimeet meestest väitis, et nemad olid jooles, kuid vägivaldne partner kaine.

Noorteuuringutest ilmneb, et **kolmandiku seksuaalvägivalda kogenud noorte kirjelduste järgi olid esimese juhtumi ajal nemad ja vägivallatseja tarvitanud alkoholi või narkootikume** (Soo ja Kutsar 2004). Umbes sama (36%) palju oli neid, kelle sõnul olid mõlemad kained. Ohvrikogemusega tüdrukud väitsid poistega võrreldes märgatavalt rohkem, et toimepanija oli jooles, poisid seevastu teatasid enam olukordadest, kus mõlemad olid kained. **Pooled seksuaalvägivalda toimepanemisest raporteerinud noormehed ja kolmandik neide oli enda sõnul tarvitanud vägivallajuhtumi ajal alkoholi või narkootikume.** Noorte jooles olekut vägivallajuhtumi ajal võib selgitada asjaolu, et kõige rohkem toimub seksuaalvägivalda üritustel või pidudel (61% ohvritest; Rosental ja Tilk 1999¹⁸).

Kokkuvõtlikult võib öelda, et osa vägivallajuhtumeid on toimunud olukorras, kus selle osalised, enamasti vägivalda kasutatav meesterahvas, on tarvitanud alkoholi või narkootikume. Samas ei anna olemasolevad tulemused alust väita, et joomine või narkootikumide pruukimine oleks vägivalda põhjustaja. Pigem võib joolest tingitud hägustunud teadvus ning alanenud enesekontroll kaudselt soodustada vägivalda, näiteks partneri sõnade või käitumise valesti interpreteerimise näol.

Varasemate uuringute tulemuste kokkuvõte

Eestis läbi viidud uuringute põhjal võib välja tuua järgmised olulised punktid.

- Paarisuhtevägivald on Eestis levinud probleem ja sellega puutuvad kokku pigem nooremapiiseld inimesed. Samas puudub ülevaade kohtingupraktikast (nt millal alustatakse kohtamas käimisega) ning kohtinguvägivallast just noorte sihtgrupis. Seniste uuringute järgi kogetakse seksuaalvägivalda

¹⁶ Gelles, R.J., Cavanaugh, M.M. (2005). Association is not causation. Alcohol and other drugs do not cause violence. Teoses D.R. Loseke, R.J. Gelles, M.M. Cavanaugh (toim.), *Current controversies on family violence*. London, Sage Publications; 175-189.

¹⁷ Gosselin, D.K. (2005). *Heavy hands. An introduction to the crimes of family violence*. New Jersey, Pearson Prentice Hall.

¹⁸ Rosental, M., Tilk, K. (1999). *Lapse seksuaalne väärkohtlemine Eestis*. Tartu, Tartu Ülikool.

sageli teismeeas teiste tuttavate noorte poolt. **Eesti uuringud näitavad vajadust selgitada noortele paarisuhtevägivalda vorme ja selle toimemehhanisme, samuti tõhustada seksuaalharidust, eelkõige seda osa, mis puudutab seksuaalsuhete loomist ning suhtega nõusoleku arvestamist.**

- Paljud täiskasvanud elanikud ja noored usuvad vägivaldaga seotud müüte. Nad peavad ohvrit vägivalda toimumise eest vastutavaks ning süüdistavad teda juhtumi esilekutsumises. Noorte hulgas on levinud traditsioonilised ja stereotüüpsed soorollid. Enim pooldavad vägivaldaga seotud väärarusaamu ja stereotüüpsed soorolle muust rahvusest inimesed. Vägivallamüütide ja stereotüüpide uskumine ning seksuaalsuhetes topeltstandardite pooldamine on oluliselt seotud vägivalda toimepanemisega noormeeste seas. Paraku on hoiakuid põhjalikumalt käsitlevad noorteuuringud tehtud umbes 10 aastat tagasi, mistõttu ei ole teada, kuivõrd need võivad olla käesolevaks hetkeks muutnud. Senistele uuringutele tuginedes võib soovitada, et **ennetusprogramm peab käsitlema soosuhteid, stereotüüpsed soorolle ning vägivalda toetavad hoiakuid ning nende seost paarisuhtevägivaldaga. Samuti tuleks ennetuse puhul rohkem tähelepanu pöörata poiste ja muukeelsete noorte hoiakute kujundamisele.** Kuna märgitud hoiakud on Eesti ühiskonnas üsna levinud, siis oleks kõige otstarbekam antud teema (senisest põhjalikumalt) integreerida üldhariduskoolide õppeprogrammi, et ennetustegevusi võimalikult paljude noorteni viia.
- Muret tekitavalt suur hulk noorte omavahelisest seksuaalvägivallast on leidnud aset alkoholi tarvitamise järel, mistõttu noorte paarisuhtevägivalda ennetamisele suunatud tegevused/programmid peavad tutvustama ka alkoholitavitamise võimalikku mõju paarisuhtele ning vägivalda kogemisele ja kasutamisele, kuna noorte puhul tundub alkoholitavitamine olevat suurem riskitegur kui täiskasvanute puhul.

2.2. Senised paarisuhtevägivalda ennetavad tegevused Eestis

Vägivald paarisuhtes on oma olemuselt raskesti ligipääsetav ja varjatud, kuna sündmused toimuvad enamasti teistele nähtamatult ning paarisuhtes ilmnevat vägivalda aitavad varjata ühiskonnas levinud müüdid (loe täpsemalt Linno, Soo, Strömpl 2011¹⁹). Vägivalla all kannatajatel on raske abi otsida. Et vägivallajuhtumeid vähendada ja ära hoida, on oluline märgata ohtu võimalikult vara. Tõhusaks ennetuseks siinjuures oleks kujundada üleüldist vägivallatut elustiili, sh vägivallavabasid (paari)suhteid noorte vahel.

Antud uuringus keskendume paarisuhtevägivalda ennetavate tegevuste kaardistamisel otseselt noortele (põhikooli ja gümnaasiumiõpilased) suunatud tegevustele aastatel 2011–2014. Tegevuste kaardistamisel võeti arvesse nelja tingimust:

- tegevus on otseselt suunatud **noortele** vanuses 7–26 eluaastat (mitte ainult õpetajatele, spetsialistidele, lastevanematele, tugitöötajatele vm);

¹⁹ Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. (2011) „Perevägivalda levikut soodustavad riskid ja perevägivalda ulatus praktikute hinnangutes. Tartu Ülikool, Justiitsministeerium. Vt <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=55587/Perev%E4givalda+riskid+ja+ulatus+praktikute+hinnangutes.pdf>

- tegevus on suunatud **paarisuhtevägivalda** teemadele (siinkohal ei vaadelda vägivalda üldiselt või koolikiusamist);
- tegevus on tõlgendatav esimese taseme **ennetusena**, st ei kaardistata tegevusi ega teenuseid vägivalda ohvriks langenud lastele või noortele;
- tegevused (loengud, seminarid, kampaaniad, koolitused vmt) viidi ellu **aastatel 2011–2014** või viiakse ellu **aastatel 2015–2016**.

Järgnevas tabelis on välja toodud asutused ja organisatsioonid, kelle noortele suunatud paarisuhtevägivalda teemalisi ennetustegevusi käesoleva uuringu raames kaardistati. Tegevustest ülevaate andmiseks võeti otse ühendust (telefoni ja e-posti teel) asutuste esindajatega või vastavate programmide ja projektide koordinaatoritega. Ennetustöö kohta saadud info pärineb kontaktisikutelt, asutuste või projektide veebilehtedelt ning vägivalda vähendamise arengukavast ja selle rakendamise aruannetest²⁰.

Tabel 4. Asutuste ja organisatsioonide poolt noortele suunatud paarisuhtevägivalda teemaline ennetustöö

	Asutus/ organisatsioon	Seotus otsese või kaudse ennetustööga aastatel 2011–2014	Rahastamine
1	Haridus- ja Teadusministeerium	Ei tegele otseselt noortele suunatud lähisuhtevägivalda ennetustööga. Kaudse ennetustööna võib arvestada põhikooli ja gümnaasiumi riiklike õppekavade loomist (vägivaldaga seotud teemade käsitlemist sotsiaalvaldkonna sh inimeseõpetuse tundides).	Ennetustöö kaudne rahastamine läbi koolide õppekavapõhise tegevuse.
2	Sotsiaalministeerium	Ei tegele otseselt noortele suunatud lähisuhtevägivalda ennetustööga, kuid on koordineerija programmis, mis rahastab noortele suunatud lähisuhtevägivalda ennetustööga seotud projekte.	Ennetustöö rahastamine läbi muude programmide, kus on nõutav ka Eesti omaosalus.
3	Justiitsministeerium	Ei tegele otseselt noortele suunatud lähisuhtevägivalda ennetustööga, kuid on koordineerija programmis, mis rahastab noortele suunatud lähisuhtevägivalda ennetustööga seotud projekte.	Ennetustöö rahastamine läbi muude programmide, kus on nõutav ka Eesti omaosalus.
4	SA Innove	Ei tegele otseselt noortele suunatud lähisuhtevägivalda ennetustööga. Kaudse ennetustööna võib arvestada põhikooli ja gümnaasiumi riiklike õppekavade loomist	

²⁰ Vägivalla vähendamise arengukavad ja täitmise aruanded:

<http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kriminaalpoliitika/vagivalla-vahendamise-arengukava>

	Asutus/ organisatsioon	Seotus otsese või kaudse ennetustööga aastatel 2011–2014	Rahastamine
		(vägivaldaga seotud teemade käsitlemist sotsiaalvaldkonna sh inimeseõpetuse tundides).	
5	Politsei- ja Piirivalveamet	Vägivalla süütegude ennetamine on PPA ennetustegevuse üheks otseseks eesmärgiks. Selle raames keskendutakse teadlikkuse tõstmisele (lähisuhte) vägivalda ilmingutest ning abi saamise võimalustest ja kiusamiskäitumise vähendamisele õppeasutustes.	Projektipõhiseid tegevusi rahastatakse peamiselt asutuse eelarvest.
6	Tervise Arengu Instituut	Ei tegele otseselt noortele suunatud lähisuhtevägivalla ennetustööga, on olnud partneriks mitmetes ennetusprojektides.	
7	Eesti Seksuaaltervise Liit	Projektipõhine noortele suunatud ennetustegevus.	Projektipõhine rahastamine.
8	Lastekaitse Liit	Projektipõhine noortele suunatud ennetustegevus.	Projektipõhine rahastamine.
9	Naiste Tugi- ja Teabekeskus	Projektipõhine noortele suunatud ennetustegevus.	Projektipõhine rahastamine.
10	Eesti Naisteühenduste Ümarlaud SA	Projektipõhine noortele suunatud ennetustegevus.	Projektipõhine rahastamine.
11	Tallinna Naiste Kriisikodu MTÜ	Projektipõhine noortele suunatud ennetustegevus.	Projektipõhine rahastamine.
12	Tähtvere Avatud Naistekeskus MTÜ	Projektipõhine noortele suunatud ennetustegevus.	Projektipõhine rahastamine.
13	Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus MTÜ	Projektipõhine noortele suunatud ennetustegevus.	Projektipõhine rahastamine.

Haridus- ja Teadusministeerium ega SA Innove otseselt noortele suunatud paarisuhtevägivalla ennetustööga ei tegele (samas osalevad nad erinevates koolivägivalla ennetamisega seotud projektides ja õppekavade arendamisel). Kaudselt toimub ennetustöö põhikooli ja gümnaasiumi riiklike õppekavade kaudu. Kuigi otseselt pole ei põhikooli ega gümnaasiumi riiklike õppekavade üldosades ega ka inimeseõpetuse ainekavades lähisuhte- ega kohtinguvägivalla mõisteid välja toodud, võib leida viiteid vägivalda mõistele, mis selle teema käsitlemise kas põgusamalt või põhjalikumalt koolitundidesse toob.

Nimelt on ainesisesed teemakäsitletuste tunnimahud koolide otsustada, kas kooliõppekavas või õpetajate töökavades.

5.–8. klasside inimeseõpetuse ainekavades ei ole paarisuhtevägivalda teemana välja toodud. Vägivalla teema on sõnastatud 7. klasside teemade hulgas ning nelja tunni ulatuses on seal ette nähtud rääkida kiusamise ja vägivallaga toimetulekust ning (il)legaalsetest uimastitest. Nii õpitulemused kui õppematerjalid on seotud peamiselt koolikiusamise temaatikaga ning uimastite teemat käsitletakse võrreldes vägivallaga oluliselt suuremas mahus (konkreetsed tundide arvu on raske hinnata, kuna teemad on seotud teiste õpitavate teemadega). Samuti käsitletakse inimeseõpetuse tundides tervislikke eluviise ja toitumist, suhete loomist ja hoidmist, turvalist seksuaalkäitumist. 7.-8. klassis räägitakse ka soorollidest ja stereotüüpidest. Samas on kõik need tegevused käsitletavad vägivalla ennetusena, kuna kujundavad noortes terveid suhteid toetavaid hoiakuid.

Seega sõltub paarisuhtevägivalla teemade käsitlemine koolis peamiselt õpetajast ja tema ettevalmistusest, kas ja kui oluliseks ta teema käsitlemist peab ning mil määral on ta valmis tunnis teemat kajastama. Õpetajate ettevalmistusest ja keerukate teemade käsitlemisest koolides annavad ülevaate inimeseõpetuse õpetajatega tehtud fookusgruupiintervjuud²¹, kust on näha, et seksuaalhariduse andmine koolides võib olla ebaühtlane ja õpetajate ettevalmistus kohati ebapiisav (õpetajad vajaksid enda hinnangul rohkem infot suhete loomise, suhte väärtustamise, säilitamise ja katkemise kohta, samuti seksuaalsuse olemuse, soorollide ja soostereotüüpide, seksuaalse orientatsiooni, seksuaalõiguste, abi ja nõu saamise võimaluste kohta). Vene õppekeelega koolide õpetajad tõid sagedamini välja, et osad seksuaalhariduse teemad on delikaatsed ja keerulised ning seadsid kahtluse alla, kas kõiki teemasid peab nii vara (põhikoolis) kajastama. Keerulisteks peeti näiteks seksuaalvägivalda ja pornograafiat, soorolle ja soostereotüüpe, seksuaalõigusi, kohtinguvägivalda. Seega on paarisuhtevägivald õpetajate hinnangul keeruline teema ning paljud õpetajad ei pruugi olla valmis seda teemat tunnis käsitlema, ei tunne teemat piisavalt, peavad teemat tabuks vm, mistõttu seda tundides eriti ei käsitleta. Uuringu kokkuvõttes ja soovitusel tuuakse välja, et seksuaalhariduse elluviimise toetamiseks ja ühtlustamiseks on vajalik õppematerjalide uuendamine ja täiendamine ning õpetajate põhjalik ettevalmistus ja (tasuta) täienduskoolitus. Samuti tuleb koolitamisel rohkem tähelepanu pöörata vene õppekeelega koolide õpetajatele. Eriti arvestades, et uuringute järgi on muukeelsete elanike hoiakud märgatavalt stereotüüpsemad ja vägivalla sallivamad, siis on oluline, et õpetajad selliseid hoiakuid ja suhtumist ei eviks.

Eestis pole seni kaardistatud ega uuritud koolides vägivallateemalise ennetustöö sisu, ulatust ega mõju. Õppekavades pakutavate tegevuste puhul võib iga kool otsustada, kas ja kui põhjalikult teemat tundides käsitletakse. Järgnevalt toome näite riskirühma kuuluvate tütarlaste erikoolist (Kaagvere Erikool), kus vägivalla vähendamiseks õpilaste käitumises, hoiakutes ja hinnangutes on kooli töötajate²² poolt kasutusel erinevad tegevused ja lähenemised.

²¹ Vorobjov, S., Abel-Ollo, K., Part, K., Kull, M. (2011) „Kooli uimasti- ja seksuaalhariduse hetkeseisu ja barjääride kaardistamine“. Tervise Arengu Instituut, Eesti Uimastiseire Keskus.

(<http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/4752/1/Vorobjov2011.pdf>)

²² Kaagvere Erikoolis tehtava ennetustöö kirjeldus on koostatud kooli õpetajate ja töötajate poolt.

Kaagvere Erikoolis vägivalda ennetustööna tehtavad süstemaatilised tegevused:

- Inimeseõpetuse tundide raames käsitletakse vägivalda olemust, selle ära tundmist ja sellega toimetulekut. Teemadena käsitletakse vägivalda kasutamist laste suhtes, paarisuhetes ja eakate eest hoolitsemisel. Käsitletakse õigusi ja kohustusi, mis inimestel on teiste eest hoolitsemisel (lapsed, eakad) kui ka suhtesse astudes. Teemade käsitlemisel kasutatakse enamasti vestlusringi, kuis kõik saavad oma arvamust avaldada ja diskussiooni arendada. Õpilastele antakse infot selle kohta, kuhu vajadusel pöörduda ja kust abi otsida (politsei, ohvriabi, varjupaik jm). Vaadatakse erinevaid õppefilme lähisuhtevägivallast (nt Precious). Kuna paljud Kaagvere Erikoolis õppivad lapsed on olnud vägivalda ja väärkohtlemise ohvrid, keskenduvad koolis tehtavad tegevused erineva taseme ennetustööle.
- Rühmatöödena vaadatakse kasvatusrühmades filme, viiakse läbi temaatilisi arutlusi (nt laste õigused) ning sotsiaalsete oskuste treeninguid („ei“ ütlemine, enesekehtestamine, konfliktide lahendamine). Lastekaitse Liidu kaudu on õpilased osalenud projektis „Ei vägivaldale“ ning viinud läbi foorumteatri meetodikal põhinevaid rühmatöid.
- Kogu koolile mõeldud tegevustena on viidud läbi erinevaid rühmatöid vägivalda ennetamiseks (koolituskeskus Moreno), vaadatud õppefilme (MTÜ Mondo projekt „Üks maailm koolides“) ja viidud läbi küsitlusi koolikiusamise teemadel. Kooli on kutsutud esinema erinevaid spetsialiste seksuaalkasvatuse teemadel. Koolis toimuvad regulaarsed teemapäevad ühiskonnas kehtivate normide ja väärtuste tutvustamiseks ja ühiskonnas aktsepteeritava käitumise juurutamiseks.

Justitsministeerium otseselt noortele suunatud ennetustegevusi paarisuhtevägivalda teemadel läbi ei vii, kuid koordineerib ennetustegevusega seotud projekti *“Kasvatades vägivaldavaba põlvkonda”*, mida rahastab Euroopa Komisjon ühenduse tööhõive ja sotsiaalse solidaarsuse programmist PROGRESS. Projekt on mõeldud noortele koolituste ja meediakampaaniate elluviimiseks perioodil jaanuar 2014 – juuni 2015. Projekti eelarve on 226 360 eurot, sellest Eesti kaasfinantseering 46 000 eurot. Projekt keskendub emakeelena eesti või vene keelt rääkivatele mõlemast soost noortele vanuses 14–25 eluaastat, et vältida nende sattumist vägivallamustrisse, et nad ei võtaks omaks ohvri ega vägivallatseja rolli. Projekti partnerid on sotsiaalministeerium, siseministeerium, politsei ja piirivalveamet (PPA), Eesti Naisteühenduste Ümarlaua Sihtasutus ja Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus (ANK).

Projekti „Kasvatades vägivaldavaba põlvkonda“ raames on Eesti Avatud Noortekeskuste Ühenduse MTÜ läbi viinud või viimas jõustamiskoolitusi tüdrukutele ja poistele ning koolitajatele. Koolitused on toimunud Laagris, Rakveres, Koerus ja Tartus ning toimuvad edaspidi Paikusel, Kurtnas, Narvas, Haapsalus ja Põltsamaal. Koolituste raames käsitletakse järgmisi teemasid: poiste ja tüdrukute erinev kasvatamine, meedia roll stereotüüpide taasloomisel, naistevastane vägivald, kuidas käituda erinevatel vägivalda juhtudel, vägivalda ennetamine, praktiline enesekaitse.

Samas projektis on Eesti Naisteühenduste Ümarlaua SA (ENÜ) koostöös Noorte Naiste Tugikeskusega aastatel 2010–2014 noortekeskustes noortele tüdrukutele noortepäraste meetoditega soolise võrdõiguslikkuse ja naistevastase vägivalda ennetamise teemalisi koolitusi. Koolituse eesmärgiks on ennetada naistevastast vägivalda, suurendades koolitusel osalevate tüdrukute teadlikkust ühiskonna soosüsteemist ja selle taastootmisest, soorollidest, soostereotüüpidest ning üldise soolise ebavõrdsuse seostest naistevastase vägivaldaga. Tutvustada tüdrukutele naistevastase vägivalda erinevaid vorme ja vägivalda kohta levinud müüte, õpetada neid märkama vägivalda esimesi tundemärke ja vägivalda

juhtumitele adekvaatselt reageerima. Tõsta tüdrukute enesekindlust ja parandada enesekehtestamise ja konfliktilahenduse oskusi. Koolituse käigus viidi osalejate seas läbi eel- ja järelküsitlus (21 küsimust) hoiakute muutumise kaardistamiseks ning koolituse tulemuslikkuse hindamiseks.

Esimeste testkoolitustega alustati 2010. aasta lõpus (novembris-detsembris) Harju- ja Raplamaal. Kokku osales 4-päevasel koolitusel 52 tüdrukut Harjumaalt ja 43 tüdrukut Raplamaalt. Koolitused viidi läbi eesti keeles, kuid selgus vajadus samalaadse koolituse läbiviimiseks ka vene keeles (vähemalt osade teemade käsitlemisel).

2011. aastal viidi sama metoodika ja sisuga 4-päevaseid koolitusi läbi Viljandis (eesti keeles, osales 44 tüdrukut) ja Jõhvis (vene keeles, osales 117 tüdrukut), kõigil neljal koolituspäeval osales vastavalt 9 ja 22 tüdrukut, kes said ka tunnistuse. Koolituste maksumuseks on hinnatud 6376 eurot. 2012. aastal viidi koolitusi läbi Jõhvis ja Sillamäel (vene keeles, sihtrühm 15–18-aastased tüdrukud), mille läbis 30 tüdrukut. Aastal 2013 muudeti koolitused 3-päevasteks ning need toimusid Raplas ja Võrus. Koolituse maksumuseks on hinnatud 4595 eurot. Aastal 2014 kavandati 3-päevaseid koolitusi läbi viia kümnes maakonnas, ligikaudu 150-le tüdrukule, vanuses 14–18-eluastat.

Eesti Naisteühenduste Ümarlaura Sihtasutus koostöös Tartu Ülikooliga koostas Hasartmängumaksu Nõukogu poolt toetatud projekti raames 2012. aastal käsiraamatu²³ ühiskonnaõpetuse ja inimeseõpetuse õpetajatele perevägivalda ja soolise vägivalda teema käsitlemiseks põhikooli eri astmetel. Õppematerjalis tutvustatakse lisaks vägivallavormidele, toimemehhanismidele ja vägivalda äratundmisele ja ennetamisele inimõigusi, soolise võrdõiguslikkuse põhimõtteid, Eestis kehtivaid teemaga seotud seadusi ning ohvrite abistamise võimalusi. Materjal sisaldab ka näidisjuhtumeid ja ülesandeid tunnis käsitlemiseks. 2014. aastal töötas ENÜ SA koos Eesti Lasteaednike Liidu, Tallinna Ülikooli Pedagoogilise Seminari ja Tartu Ülikooliga välja analoogsed käsiraamatu ka lasteaedade õpetajatele²⁴.

Sotsiaalministeerium on varasemalt osalenud ennetustöö programmides (nt „Kasvatades vägivallavaba põlvkonda“) partnerina, kuid lähiaastatel koordineerib sotsiaalministeerium programmi „**Kodune ja sooline vägivald**“²⁵ raames avatud taotlusvoorudest rahastust saanud väikeprojektide elluviimist. Programmi eesmärk on soopõhise vägivalda ja inimkaubanduse vähendamine Eestis ning sellel on kaks tegutsemisruunda: soopõhise vägivalda vähendamine ning inimkaubanduse/seksoalvägivalda vähendamine.

Programmi raames viiakse peamiselt 2015. aasta jooksul ellu mitmeid projekte, neist 2 on otseselt suunatud noortele ning keskenduvad lähisuhte- ja seksuaalvägivalda teemadele:

- Tähtvere Avatud Naistekeskus (naistekeskus.ee) – „Lastele suunatud lähisuhtevägivalda-alaseks teavitustegevuseks metoodilise materjali väljatöötamine, teavitustegevuse läbiviimine ja lastele suunatud teenuste piloteerimine“. Projekti raames: antakse välja raamat ja metoodiline juhendmaterjal, et selgitada lastele arusaadavas vormis lähisuhtevägivaldaga seonduvat ja sellest

²³ Sooline vägivald ja perevägivald. Käsiraamat põhikooli õpetajatele:

http://www.enu.ee/lisa/501_Kasiraamat_.pdf

²⁴ Käsiraamat lasteaednikele: <http://www.enu.ee/naistevastane-vagivald/index.php?keel=1&id=516>

²⁵ Programm „Kodune ja sooline vägivald“ veebileht: <http://vana.sm.ee/norra-programmi-uldleht/koduse-ja-soopohise-vagivalda-vahendamise-programm.html>

väljatuleku võimalusi; viiakse läbi teavitustprogramm koostöövõrgustiku liikmetele, spetsialistidele, sihtgrupi liikmetele (sh etendused-jututoad lastele üle Eesti 10 korda, 2 pildi-jututuba eesti ja vene keeles) ning laiemale avalikkusele; jõustatakse koostöövõrgustikku; luuakse uusi teenuseid.

- Eesti Seksuaaltervise Liit (estl.ee) – „Seksuaalvägivalda ohvrite abistamiseks laiapõhjalise koostöövõrgustiku loomine ja võimestamine“. Projekti raames viiakse 2015. aastal läbi: kampaania seksuaalvägivalda ohtlikkusest, lubamatusest, abisaamise vajadusest ja võimalustest (sihtrühm: 16–35-aastased naised kui ohvrid ja 16–35-aastased mehed kui potentsiaalsed seksuaalvägivalda toimepanijad); internetinõustamine seksuaalvägivalda ennetamiseks ja abi saamiseks; koolitused ohvritega kokkupuutuvatele võtmespetsialistidele (meedikud, politsei, prokuratuur, sotsiaaltöötajad, psühholoogid); täienduskoolituskursus medikutele tööks seksuaalvägivalda ohvriga.

Hea praktika näitena võib tuua *Politsei- ja Piirivalveameti (PPA)* poolt suurema tähelepanu pööramist lähisuhtevägivalda ennetamisele. PPA on heaks näiteks just seetõttu, et ennetustööd tehakse erinevate sihtgruppidega üle Eesti juba pikemat aega. Nii tagatakse, et kõik kaasatud sihtgrupid mõistavad vägivallaga seotud teemasid ühtemoodi, tunnevad ära ohu märke ja oskavad vastavalt olukorrale teisi toetada või ise abi otsida. Vägivallateemalisi koolitusi ja võrgustikutööd teeb PPA nii prokuröride, sotsiaal- ja lastekaitsetöötajate, tervishoiutöötajate, ohvriabitöötajate, naiste varjupaikade töötajate, pedagoogidega, noorte kui lapsevanematega. Erinevate sihtrühmade koolitamine ja võrgustikutöös kaasamine on ennetustöö laialdasema praktika juurutamisel väga oluline. Spetsialistide erinevale ettevalmistusele, teadlikkusele, valmisolekule ja suhtumisele perevägivaldaga tegelemisel viitas justiitsministeeriumi ja Tarkade otsuste fondi toel Tartu Ülikooli poolt läbiviidud perevägivalda riske ja levikut kaardistav uuring²⁶.

Näiteks 2011. aastal viis PPA läbi 9 koolikiusamise ennetamise koolitust või muud vägivalda ennetamisele suunatud projekti, mida rahastati PPA omavahenditest 13 811 euro ulatuses ning projektidega jõuti 2926 inimeseni (sh spetsialistid, pedagoogid, lapsevanemad ja lapsed).

Kõikidest autoritele seni teadaolevatest ennetustegevustest on otseselt kohtinguvägivaldale suunatu PPA üle-eestiline loengusari „*Kohtinguvägivald*“, mis sai alguse 2008. aastal Lääne prefektuuris ning laienes 2011. aastal üle-eestiliseks. Loengusarja eesmärgiks on kohtinguvägivalda kui tõsise sotsiaalse probleemi teadvustamine, positiivsete ja vägivalda taunivate hoiakute kujundamine noorte seas. Tegevusvormiks on loeng (2x45 minutit) 10.-11. klasside õpilastele (peamiselt 15–18-aastased). Loenguid peavad politseinikud koos ohvriabitöötajaga. Projekti käigus viiakse eelnevalt projektis osalevate noorte seas läbi ankeetküsitlus. Seejärel toimuvad temaatilised loengud ning viiakse läbi tulemusuuring samade noorte seas hindamaks loengute mõjusust. Loengute mõjususe hinnangud ei ole uuringu autoritele teada, kuid need on olemas PPA projektide läbiviijatel. Loengud toimusid ka 2014. aastal ning neid jätkatakse ka edaspidi. Projektis on aastatel 2011–2014 osalenud ligikaudu 2600 noort kõikidest maakondadest. Projekti käigus on koostatud ja trükitud infovoldikud. Projekti partneriteks on Sotsiaalkindlustusameti Ohvriabi osakond, Eesti

²⁶ Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. (2011) „Perevägivalda levikut soodustavad riskid ja perevägivalda ulatus praktikute hinnangutes. Tartu Ülikool, Justiitsministeerium. Vt <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=55587/Perev%E4givalda+riskid+ja+ulatus+praktikute+hinnangutes.pdf>.

Seksuaaltervise Liit, MTÜ Eluliin, Lastekaitseliit, Eesti Naiste Varjupaikade Liit, üle-eestiline lasteabitelefoni ja justiitsministeerium.

Järgnevalt on välja toodud PPA poolt lähisuhtevägivalda ennetamisele suunatud projektid (aastal 2011):

- **„Saab ka vägivallata“**, Lääne prefektuur. Projekti käigus korraldavad Haapsalu politseijaoskonna noorsoopolitseinikud ning piirkonnakonstaablid vestluse seitsmes Läänemaa piirkonna koolis, nii õpilastele kui õpetajatele. Teemaks koolivägivald, mängiti läbi probleemsituatsioonid. Sihtgrupp: Läänemaa koolide 5.-9. klasside 350 õpilast, õpetajad ja lapsevanemad.
- **„Sõbralikult on parem“**, Lääne prefektuur. Eesmärgiks oli õpetada teismelistele märkama enda ümber probleemsituatsioone, teadvustada ja kinnitada õiget käitumist erinevate probleemide lahendamisel, et laiendada ja arendada noorte silmaringi. Sihtgrupp: Järvamaa 5.-7. klasside õpilased, nende vanemad ja õpetajad, kokku u 850 inimest.
- **Turvastendid kooli**, Põhja prefektuur. Pidev info ja teavitus noortele, kuidas elada vägivallatut ja seaduskuulekat elu. Sihtgrupp: Tallinna ja Harjumaa koolide õpilased.
- **„Aitan iseennast“**, Põhja prefektuur. Koolivägivalda loengute ja temaatiliste töötubade sari koostöös ohvriabi ja õppenõustamiskeskuse töötajatega. Eesmärgiks oli läbi töötubades osalemise ja teadlikkuse kasvu vähendada vägivallajuhtumeid õpilaste hulgas. Sihtgrupp: põhikooli 6.-9. klasside õpilased.
- **„Olen sinu sõber“**, Lõuna prefektuur. 2 interaktiivset koolitust lasteaialastele ja loeng lapsevanematele, 23 last ja lapsevanemad.
- **„Lähisuhtevägivalda projekt Virumaa noortele“**, Ida prefektuur. Ennetustöö lähisuhtevägivalda teemal, noorte teadlikkuse tõstmine lähisuhtevägivalda kohta, ohtude märkamise õpetamine ja koostöövõrgustiku kujundamine edaspidiseks ennetustegevuseks. Sihtgrupp: 5 kooli Lääne-Virumaalt ja 5 kooli Ida-Virumaalt, noored vanuses 15–19 aastat.
- **„Preventiivtöö riskigrupi tütarlastega“**, Ida prefektuur. Probleemsete tütarlaste seas läbi kasvatustöö ning vaba aja sisustamise kasvatada eneseväärikust, ennetada väärkohtlemise või prostitutsiooniohvriks langemist, kasvatada ja kujundada täisväärtusliku kodaniku kujunemist. Sihtgrupp: 30 tütarlast vanuses 12–16-eluastat, kes on sooritanud süüte või kes on suunatud antud projekti alaealiste komisjoni poolt.

Tegemist on küll väikeste projektidega (st lühiajaline ennetustöö ja väikese osaga sihtrühmast), kuid tänu nendele jõutakse noorteni erinevates Eesti piirkondades. Kuigi väiksemad projektid on paindlikumad teemade käsitlemisel sihtrühma vanuse arvestamisega on nende peamiseks probleemiks suunatus kitsale sihtrühmale ning kaootiline rakendatavus. Nende puhul ei saa rääkida üle Eesti toimuvast süstemaatilisest ennetustegevusest, mis oleks suunatud kõigile piirkonnas elavatele lastele ja noortele ühtemoodi.

Aastatel 2010–2013 viidi Pärnumaal, Raplammaal, Hiiumaal, Järvamaal ja Saaremaal läbi loenguid projektis „Vägivald“, mis oli suunatud põhikooliõpilastele ning kokku osales loengutel 954 õpilast. Loenguid viisid läbi politseiametnikud. Vägivallateemalised loengud nimetatud maakondade koolides jätkuvad ka edaspidi.

Aastal 2013 toimusid projekti „Aitan iseennast“ raames loengud Harjumaa koolide 7.–8. klasside õpilastele lähisuhte ja kohtinguvägivallast. Loengutel osales 515 õpilast. Sisemiste reformide tõttu PPA-s katkes projekt 2014. aastal (viidi läbi 2 loengut ja osales 23 vene õppekeeleõpilast). Projekti katkemine viitab projektipõhise lähenemise nõrkustele, mis on seotud konkreetse asutuse eelarvega ja projekti läbiviivate

inimeste vahetumisega. Viimane viitab selgelt, et projektipõhised tegevused ei pruugi olla jätkusuutlikud ning sõltuvad organisatsiooni võimalustest ja rahastusest.

Eesti Seksuaaltervise Liit (ESTL, amor.ee) koostöös MTÜ Peasjade ja Tervise Arengu Instituudiga viib ellu projekti „Seksuaaltervisealase internetinõustamisteenuse korraldamine ning vaimse- ning reproduktiivtervisealaste veebipõhiste nõustamisteenuste kvaliteedijuhendi välja töötamine“. Projekti eesmärgiks on tagada Eestis elavatele noortele (14–24. a) kvaliteetse heatasemelise seksuaal- ja reproduktiivtervisealase internetinõustamisteenuse kättesaadavus, tagada kvaliteetsed teabe- ja nõustamiskeskonnad ning koostöös avaliku sektori asutuste ning valdkonna asjatundjatega arendada välja vaimse tervise ning seksuaal- ja reproduktiivtervisealaste veebipõhiste nõustamisteenuste kvaliteedijuhend, mis on edaspidi aluseks teenuste määratlemisel ja hindamisel ning kvaliteedi mõõtmisel.

ESTL valmistas ette ja viis läbi 2014. aastal õppekavapõhised agressiivse käitumise kujunemise ja ennetamise ehk vägivallaennetuse trepiastmete mudelile (VET) baseeruvad kohtinguvägivalda ennetavad koolitused õpetajatele ja teistele noortega töötavatele tugispetsialistidele.

Mudel pakub nii koolide õppekava raames läbiviidavatele tundidele kui ka riskirühmadele suunatud ennetustegevusele konkreetset meetodikat (teadmised, oskused, hoiakud ja praktilised harjutused), pakkudes praktilist tuge õpetajatele (jt spetsialistidele), et viia õpilastega läbi teemakäsitlust koos aktiivtöödega, et edendada prosotsiaalset käitumist, õpetada emotsionaalseid ja sotsiaalseid toimetulekuoskusi: impulsiivsusega ja agressiooniga seotud tunnetega konstruktiivsel moel toimetulek (sh raskete tunnete teadvustamine ja aktsepteerimine, vihaga toimetulek nii, et need tunded ei viiks vägivaldse käitumiseni), probleemilahendusoskused (sh mitte-agressiivsed konfliktilahendusoskused) - ennetamaks laiapõhjaliselt vägivaldset antisotsiaalset käitumist. Koolitus seob materjali eeskätt kohtinguvägivalda ennetusega, kuid on oma olemuselt ka teisi vägivallaliike (seksuaalvägivald, koolikiusamine) ennetav. Koolitus seostab vägivallaga seotud hoiakud soohoiakutega (vaidlustades vägivallaga seotud kultuurilisi ja soostereotüüpe) ja laiemalt tervisealase riskikäitumisega.

Eelnevast lähtudes tagab valitud meetodikaga tegevus õpetajate teemakohase teadlikkuse suurenemise, suurema valmiduse koolis sõbraliku ja turvalise keskkonna loomiseks, vägivallaga seotud teemade lahtimõtestamiseks ja aktiivtöö vormis meetodikate edastamiseks. Oluline on koolituste võrdne kättesaadavus eri piirkonna õpetajatele ning eesti ja vene õpetajaskonnale. Õpetajate koolitamise olulisusele ja materjalide väljatöötamisele viitas ka Vorobjov jt (2011) uuring ning läbi ESTL tegevuse on jõutud teatud osa õpetajate koolitamiseni ja tundides vajalike materjalide väljatöötamiseni.

Lastekaitse Liit (lastekaitseliit.ee) on ühendus, mis aitab kaasa lapse õiguste tagamisele ja lapsesõbraliku ühiskonna kujundamisele. Aastal 2012 viidi ellu projekt „Mul on õigus“, mida rahastas Kodanikuühiskonna Sihtkapital ja Peace Child Eesti. Projekti eesmärgiks oli toetada laste ja noorte osalust ning algatust, suurendades nende teadlikkust, aktiivsust ja kaasatust vägivallaalases ennetustöös ning lapse õiguste valdkonnas. Projekti käigus viidi 15 vabatahtlikule läbi koolitus „Mul on õigus“, mis andis teoreetilised baastadmised lapse ja inimõigustest ning õpetas läbi praktiliste integreeritud tegevuste lapse õigusi edasi andma teistele noortele. Pärast koolituse läbimist külastasid 15 noort vabatahtlikku erinevaid noortekeskusi ja koole (vähemalt 3 noortekeskust ja 2 kooli) kogu 2012. aasta jooksul.

Aastal 2013 alustas Lastekaitse Liit projektiga „Lapse Hääl“²⁷, mille eesmärgiks on edendada teadlikkust lapse õigustest ja lapse õiguste olukorras eesmärgiga kasutada neid teadmisi laste ja noorte kaasamisel. Projekti kestvuseks on kaks aastat ning see keskendub geograafiliselt Ida-Virumaa piirkonnale, kaasates kuute kooli: eesti õppekeelega koolidest Jõhvi Gümnaasiumi, Iisaku Gümnaasiumi ja Avinurme Gümnaasiumi ning vene õppekeelega koolidest Kiviõli Vene kooli, Narva Paju kooli ning Sillamäe Kannuka kooli. Kahe aasta jooksul õpivad noored 7 seminari kaudu oma õigusi (st õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele ja kaitsele, osalusõigus, õigus vägivallavabale elule jne) ja kohustusi (koolikohustus, kohustus austada ja arvestada oma lähedaste ja kaaskonnaga, kohustus suhtuda lugupidavalt oma elukeskkonda ning kohustus järgida mitmeid elu-, töö- ja õpikoha reegleid) paremini tundma. Lähisuhte- ja kohtinguvägivald ei ole selles projektis küll peamised, kuid ka need teemad leiavad käsitlemist. Osaleb 48 noort vanuses 14–16-eluastat.

Naiste Tugi- ja Teabekeskusel (naistetugi.ee) oli käesoleval aastal organisatsiooni võimekust tõstva projekti „Venekeelse elanikkonna parem teenindamine“²⁸ raames kavandatud 10 teavitustööloengut vene koolide noortele perevägivalda-alase teadlikkuse tõstmiseks. Projekt viiakse ellu perioodil 01.04.2014–31.12.2014 Tartu ja Tartumaaga piirnevates maakondades (Põlva, Võru, Jõgeva, Viljandi ja Valga). Noortele koostatakse venekeelne õppematerjal, mida loengute tagasiside põhjal täiendatakse.

Hugo Treffneri Gümnaasiumi õpilased koostöös Tartu Naiste Varjupaigaga koostasid lühifilmi lähisuhtevägivaldast (<http://www.youtube.com/watch?v=iTz0k70Quf0>).

Ka tulevikus on Naiste Tugi- ja teabekeskus huvitatud koolinoorte hulgas vägivallateemalise teavitustöö tegemisest. Selleks on esitatud taotlus Tartu Linnavalitsusele, et 2015. aastal koostöös kohalike noortekeskustega teavitustööd noorte hulgas jätkata.

Tallinna Naiste Kriisikodu MTÜ spetsialistid viisid aastal 2011 projekti „Kuidas algab vägivald?“ raames läbi ennetuslikud perevägivalda teemalised koolitused, kus anti noortele ülevaade vägivalda liikidest ja vägivalda olemusest, arutati näitlike olukordade üle. Koolitusi viidi läbi 3 Tallinna noortekeskuses ja 16 koolis nii Tallinnas kui Harjumaal, Pärnumaal ja Hiiumaal, kokku 45 tundi. Kokku osales 176 noort vanuses 14–16 eluaastat. Tallinnas ja Padise vallas korraldati soovijatele 6-tunnised täiendkoolitused grupitöö ja rollimängudega (gruppides 14 ja 9 noort, nii poisid kui tüdrukud). Koolitused aitasid kaasa noorte teadlikkuse tõstmisele perevägivaldast ning oskusele ära tunda vägivaldse käitumise esmaseid tunnuseid. Koolitusi finantseeris Swedbank AS annetuskeskkond 3000 euroga.

Ennetustegevuste kaardistamise käigus võtsime ühendust veel Tervise Arengu Instituudi ja Eesti Noorsootöö Keskusega. Saadud tagasiside põhjal ei ole need asutused otseselt noortele suunatud lähisuhte- või kohtinguvägivaldasteemalisi koolitusi, teabepäevi vmt vaadeldaval perioodil läbi viinud, küll aga osalenud partnerina erinevates ennetustööga seotud projektides.

Eelnevalt toodud ülevaate põhjal võib öelda, et noortele suunatud paarisuhtevägivalda teemadel viiakse Eestis läbi erinevaid koolitusi, loenguid ja seminare ning ennetustööd tehakse erinevates piirkondades. Ennetustööd tehakse erinevas vanuses poiste ja tüdrukutega, nii eesti kui vene keelt rääkivate noortega,

²⁷ Projekti „Lapse Hääl“ veebileht: <http://lapsehaal.lastekaitseliit.ee/esileht/projektist/lapse-haal/>

²⁸ Tartu Naiste Varjupaiga projekt „Venekeelse elanikkonna parem teenindamine“
<http://naistetugi.ee/meist/meie-tegemised-2/venekeelse-elanikkonna-parem-teenindamine/>

kuid tegevuste mahtu hinnates (mitte alati ei olnud varasemate tegevuste puhul võimalik tegevuste ajalist mahtu või osalejate arvu välja tuua) jõutakse siiski vaid väikese osani kõigist noortest. Teiseks võib välja tuua ennetustegevuste lühiajalise formaadi (alates paaritunnistest loengutest kuni 4-päevaste koolitusteni), mis ei võimalda teemat piisavalt süsteemselt käsitleda. Vaja oleks tänasest süsteemsemat ja pikaajalisemat ennetustööd. Kolmanda probleemina võib välja tuua, et senise ennetustegevuse mõju ei ole hinnatud, mistõttu puudub teadmine nende tulemuslikkusest noorte hoiakute ja hinnangute kujundamisel või muutmisel. Neljandana võib välja tuua tegevuste projektipõhise rahastamise, mistõttu ei ole suur osa tegevustest jätkusuutlikud (st rahastamine sõltub erinevatest programmidest ning projektitaotlustest või ka asutuse eelarvevahenditest (nt PPA) ja prioriteetidest) ning ennetustöö pikaajalisem jätkumine pole sel kujul piisavalt tagatud.

Edasiste tegevuste kavandamiseks on eelkõige vaja põhjalikumalt kaardistada praegune olukord ehk millises vanuses alustavad Eesti noored lähisuhte loomisega ning võivad perevägivalda teemadega potentsiaalselt kokku puutuda. Seejärel saab otsustada, mis vanuses ja millise sisuga ennetustegevusi oleks noortele kõige tulemuslikum pakkuda. Samuti vajaks põhjalikumat analüüsi täna õppekavade raames koolides läbiviidavad tegevused noorte hoiakute, hinnangute ja käitumise kujundamisel. Praegune õppekava jätab koolidele küllaltki suure vabaduse teemade käsitlemise ja sisu üle otsustamisel, mistõttu võib koolides tehtav ennetustöö olla väga erineva mõju ja tulemuslikkusega. Koolides pakutavate tegevuste puhul on oluline uurida nii noorte arvamusi ennetustöö, selle sisu ja mõju osas kui ka õpetajate valmisolekut, teadlikkust, võimalusi ja oskusi teema käsitlemiseks ainetundide raames.

3. ERINEVATE RIIKIDE TEGEVUSTE VÕRDLUS NOORTE VASTU SUUNATUD VÄGIVALDA ENNETAMISEL

Erinevate riikide noortele suunatud perevägivalda²⁹ ennetamise süsteemse lähenemise mõistmiseks on oluline tunda riikide sotsiaalpoliitilisi kontekste, lähisuhte vägivalda põhjuste tõlgendusi, vägivalda kriminaliseerimisega seotud praktikaid jne, sest kõik see moodustab kokku konteksti, milles toimub perevägivalda ennetamine, ükskõik, kas konkreetsete programmide rakendamise kaudu või haridussüsteemi integreeritud tegevuste ja põhimõtete abil. Noortele suunatud perevägivalda ennetamine on üks osa terviklikust perevägivalda vägivalda ennetamisest, seda ei saa vaadelda eraldiseisvana.

Uuringu käigus vaadeldi Soome, Norra, Suurbritannia ja Kanada perevägivalda ennetamise korraldamist. Esialgu planeeriti uurida USA, Kanada, Suurbritannia (Inglismaa) ja Norra ennetustegevusi, kokkuleppel tellijaga jäeti analüüsist välja USA ning selle asemel uuriti Soome perevägivaldaga tegelemise süsteemi. Riikide puhul vaadeldi seda, milline on neis uuringute järgi vägivalda tase, milline on tegelemine ohvrite ja vägivallatsejatega ning kuidas toimub ennetus. Lisaks analüüsiti põgusalt erinevates riikides koolide riiklikes õppekavades perevägivalda ennetamisena tõlgendatavate teemade käsitlemist. See analüüs jääb antud raportis kirjeldavaks, kuna õppekavades reguleeritud teemade käsitlemine praktikas vajaks eraldi uurimust.

²⁹ Siin peatükis kasutame erinevalt muust raportist üldisemat terminit perevägivald ja/või riikide enda termineid, kuna antud uurimuse käigus ei tegeletud erinevate riikide vägivalda puudutavate mõistete defineerimisega. Pealegi on mitmed riikide tegevused suunatud pere- ja paarisuhtevägivalda ennetamisele koos.

Soome ja Norra

Soome ja Norra klassifitseeritakse Esping-Anderseni (1990³⁰) järgi sotsiaaldemokraatlikeks heaoluriikideks, millele on iseloomulik riigi suur panustamine inimeste argielu korraldusse. Mõlemat riiki iseloomustab suur võrdsuse tase inimeste vahel, suurte erinevuste puudumine sissetulekutes, sooline võrdõiguslikkus, korrupsiooni madal tase, kõrge õnnelikkuse, hariduse ja usalduse tase (vt täpsemalt Clarke 2011³¹, Lorentzon 2013³², Saur, Hustad, Heir 2011³³). Sarnasustele vaatamata on Norra ja Soome puhul välja toodud erinevus vägivalda levikus – Norrale on iseloomulik madal vägivalda tase: riikliku statistika andmetel on ainult 5% kogu rahvastikust olnud vägivalda (sh perevägivaldaga) ohvrid ning see näitaja on püsinud muutumatuna viimase 30 aasta jooksul (Lorentzon 2013). Norra riiklik soolise vägivalda uuring näitas, et vägivalda esineb rohkem nende inimeste hulgas, kes on madalama haridusega ja loodavad riigi toetusele (Haaland, Clausen ja Schei 2005 viidatud Lorentzon 2013 järgi). Meestel on suurem tõenäosus sattuda osaliselt või täiesti võõra mehe vägivalda ohvriks avalikus ruumis, aga naised seevastu satuvad rohkem ohvriks kodus või kodu lähedal (täpsemalt Lorentzon 2013). 2005. aastal läbiviidud üleriigilise uuringu tulemusena selgus, et Norras on 25% naistest elu jooksul kogenud oma praeguse või endise partneri poolset vägivalda, samas kui Soomes 2006. aastal läbi viidud analoogse uuringu tulemusena selgus, et 44 % naistest on kogenud elu jooksul partneri poolset vägivalda (täpsemalt Women Against Violence Europe (WAVE) 2013³⁴). Norra madalat vägivallataset seostataksegi eelpool mainitud sotsiaaldemokraatlikele heaoluriikidele iseloomulike näitajatega ning Soomet nimetatakse kõrge vägivalda taseme tõttu anomaaliaks Põhjamaa heaoluriikide hulgas (LaFree ja Drass 2001 viidatud Clarke 2011 järgi). Nii näiteks näitas aastatel 1950-2000 läbiviidud longituuduuringus isikuvastaste kuritegude osas, et Soomes on kuritegevuse tase kaks korda nii kõrge kui Taanis ja Norras ning oluliselt kõrgem kui Rootsis (Lappi-Seppälä 2001 viidatud Clarke 2011 järgi). Soome ühiskonna „suuremat vägivaldsust“ seostatakse kõrge alkoholi tarvitamise tasemega (Lindman 1995, Siren 2002 viidatud Clarke 2011 järgi), külma kliimaga (Maes, Suy ja DeMeyer 1993 viidatud Clarke 2011 järgi), kiire industrialiseerimise ning psühholoogilise mõjuga inimestele ajaloos olnud sõdade traumaatilisusest (Siltala 1999, Ylikangas 1999 viidatud Clarke 2011 järgi).

Soomele on iseloomulik, et lähisuhtevägivalda käsitletakse eelkõige sotsiaalhoolekande süsteemi raamides, mitte niivõrd kriminaalõiguse raamides, mistõttu tegelik lähisuhte vägivalda kui probleemi ulatus on raskesti määratletav (Clarke 2011, Women Against ... 2013). Näiteks Soome kriminaalkodeksis käsitletakse perevägivalda kaudselt, on olemas paragrahvid karistamiseks seksuaalsete rünnakute, mõrva ja kehaliste vigastuste ning isikliku vabaduse vastu suunatud rünnakute eest, kuid need ei ole otsesõnu seostatud perevägivaldaga (vt Women Against ... 2013). Soomele on iseloomulik, et vägivaldaohvritega ei tegele mitte

³⁰ Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Polity Press

³¹ Clarke, K. (2011). The Paradoxical Approach to Intimate Partner Violence in Finland. *International Perspectives in Victimology*, 6(1), 9-19

³² Lorentzon, J. (2013). Exchange of good practices on gender equality. Comments from discussion papers from Spain and Ireland. Kättesaadav internetist http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/exchange_of_good_practice_es/no_comments_paper_en.pdf

³³ Saur, R., Hustad, A.E., Heir, T. (2011). *Violence prevention in Norway. Activities and measures to prevent violence in close relationships*. Norwegian Centre for Violence and Traumatic Stress Studies

³⁴ Women Against Violence Europe (WAVE).(2013). Country Report 2012. Reality check on data collection and European services for women and children survivors of violence. A right for protection and support? Kättesaadav internetist <http://www.wave-network.org/sites/default/files/WAVE%20COUNTRY%20REPORT%202012.pdf>

sellele teemale spetsialiseerunud naiste varjupaigad (neid on kogu Soomes 2 ning WAVE raportis hinnatakse, et 97 % hüpoteetiliselt vajalikest kohtadest puudub), vaid peamine organisatsioon, kes tegeleb perevägivalda ohvritega (nii täiskasvanute kui lastega) ning lisaks sellele ka vägivalda ennetusega on Ema ja lapsekodude ja varjupaikade liit (ingl keeles Federation of Mother and Child Homes and Shelters, soome keeles Ensi- ja turvakotien liitto Ry) (Women Against Violence Europe (WAVE) 2014³⁵). Seega, vägivalda ennetustegevused on integreeritud teiste sotsiaalhoolekande süsteemi tegevustesse, nt perekeskuste töösse. Kuna lähisuhte vägivalda põhjusi nähakse alkoholitarbimises ja ebatervetes perekonnasuhetes, samuti seostatakse perevägivalda immigrantidega (vt Clarke 2011), pööratakse tähelepanu nimetatud nähtustele ning tegeletakse nendega. Nt vägivaldaennetusena sellest aspektist on käsitletavad sotsiaaltöötajate kultuurilise mitmekesisuse alane harimine, et võimaldada immigrantidele kui haavatavate gruppide esindajatele ligipääs abisüsteemile. Iseloomulik Soome süsteemile on tegelemine kõigi vägivalda osapooltega: nii mees kui naissoost ohvritega ja vägivaldlatsejatega, samuti vägivaldses peres kasvavate lastega (vt täpsemalt nt <https://www.turvakoti.net/site/>). Selle raporti raames analüüsitud materjalide põhjal ei ole võimalik eraldi kirjeldada noortele suunatud lähisuhtevägivalda ennetuse süsteemi Soomes ning kasutatavaid programme, isiklike kontaktide kaudu on teada, et ainus programm, mida rakendatakse on koolikiusamise ennetamisele suunatud KiVa³⁶, mida on ka Eestis juba piloteeritud³⁷, mis on andnud häid tulemusi ning mille rakendamist soovitakse laiendada. Arvestades Soome sotsiaalhoolekande süsteemi ülesehitust ja aluspõhimõtteid on alus arvata, et noortele suunatud vägivaldaennetuse tegevused on integreeritud sotsiaalhoolekande ja haridussüsteemi, nt vastavalt Soome riiklikele õppekavadele käsitletakse terviseõpetuse tundides alates viiendast klassist erinevaid teemasid, mis toetavad perevägivalda ennetust (nt suhete loomine ja üksteisest hoolimine, iseenda ja oma keskkondade eest hoolitsemine, seksuaaltervisega seotud teemasid, aga ka suhtlemisoskusi³⁸).

Norra kriminaalõiguses on erinevalt Soomest spetsiaalsed paragrahvid perevägivaldaga tegelemiseks, nii on sätestatud karistused vägivaldsetele rünnakutele privaatsfääris, vastav muudatus viidi sisse 2006. aastal, ka on ohvritel võimalik taotleda vägivaldlatsejale eluruumis viibimise keeldu (Women Against ... 2013). Norras on perevägivalda teemaga, ohvrite, aga ka vägivaldlatsejatega tegeletud aastaid, nii on loodud mitmeid kriisikeskusi, naiste varjupaiku, aga ka programme vägivaldlatsejatele. Näiteks programm Alternatiiv vägivaldale (ingl keeles Alternative to Violence) oli esimene keskus Euroopas ning on suurim ja kõige edukam (Lorentzon 2013). Vägivallaga tegelemiseks, sh paarisuhte vägivallaga tegelemiseks on Norras loodud riigiasutus KRAD – Norra rahvuslik kriminaalpreventsiooni nõukogu, mis töötab justiitsministeeriumi haldusalas ning kelle koordineerida on vägivallaga tegelemise ja vägivalla vähendamise seotud tegevused. KRAD'i peamine eesmärk on julgustada ja toetada kohalikke omavalitsusi looma kohalike kriminaalpreventsiooni agentuure. KRAD'i tegevused on suures osas suunatud peamiselt noortele erinevat liiki vägivalla ennetamiseks. Norras on loodud erinevaid programme vägivalla vähendamiseks, sh hariduslikke programme, aga ka teadlikkuse tõstmise ning hoiakute muutmise programme. Enamik

³⁵ Women Against Violence Europe (WAVE).(2014). Country Report 2013. Reality check on data collection and European services for women and children survivors of violence. A right for protection and support?

Kättesaadav internetist <http://www.wave-network.org/sites/default/files/WAVE%20Country%20Report%202013%20Final%20Version.pdf>

³⁶ <http://www.kivaprogram.net/>

³⁷ <http://www.kivaprogram.net/estonia>

³⁸ Vt täpsemalt Health education (n.d).

http://www.oph.fi/download/47673_core_curricula_basic_education_4.pdf

programme viiakse ellu avaliku võimu poolt või siis mittetulundusühingute poolt, kes saavad selleks riigilt rahalist abi. Lisaks on Norras loodud erinevad asutused (nt Norra vägivalda ja traumaatilise stressi uuringute keskus (ingl k Norwegian Centre for Violence and Traumatic Stress Studies(NKVTS)) valdkonna teaduslikuks uurimiseks, mis kõik aitavad kaasa vägivalda ohvritega töötamisele, aga ka ennetusprogrammide loomisele. NKVTS on loodud Laste, võrdsuse ja sotsiaalse kaasatuse ministeeriumi (inglise keeles Ministry of Children, Equality and Social Inclusion), Tervishoiu ja hoolekande teenuste ministeeriumi (inglise keeles Ministry of Health and Care Services), Justiits ja politseiministeeriumi (inglise keeles Ministry of Justice and the Police), Kaitseministeeriumi (inglise keeles Ministry of Defence) ja Tööministeeriumi (inglise keeles Ministry of Labour) koostöös, nimetatud ministeeriumid on ka peamised keskuse tegevuste finantseerijad. (Saur, Hustad, Heir 2011). Norras on loodud 5 regionaalset Ressursi keskust vägivalda, traumaatilise stressi ja enesetappude ennetamiseks (ingl keeles Resource Centres for Violence, Traumatic Stress and Suicide Prevention). Lisaks on aastast 1983 koostatud erinevaid arengu ja tegevusplaane soopõhise vägivaldaga tegelemiseks ja ennetamiseks. Vaatamata üleüldisele soolisele võrdõiguslikkusele, mis Norrat iseloomustab, pööratakse 2013. aasta märtsis valitsuse vastuvõetud tegevusplaanis eraldi tähelepanu perevägivalda (sh paarisuhtevägivalda) soostereotüüpstele põhjustele ning nendega teadlikule tegelemisele. (Lorentzon 2013). 2011. aastal viidi KRAD'i ja NKVTS'i koostöös läbi ülevaateuurimus Norras kasutatavate lähisuhte ennetamise programmide ülevaate saamiseks. Analüüsist selgus, et peamine fookus on teadmiste jagamisel ja teadlikkuse tõstmisel. Samuti selgus uurimuse tulemustest, et viiest neli programmi viiakse ellu riigi rahastamisel. (Saur, Hustad, Heir 2011). Kahjuks ei ole inglise keeles kättesaadav täpsem info Norras läbiviidavate programmide kohta, mistõttu neid sügavamalt analüüsida ei olnud võimalik. Norra riiklikust õppekavast selgub, hariduses pööratakse eraldi tähelepanu kristlike väärtuste ja võrdsuse ideede edasiandmisele õpilastele (vt täpsemalt Core Curriculum for primary, secondary and adult education in Norway n.d³⁹), mis on tõlgendatavad vägivalda ennetavatena.

Suurbritannia ja Kanada

Suurbritannia ja Kanada klassifitseeritakse Esping-Anderseni (1990) klassifikatsiooni järgi liberaalsete riikidena, mille sotsiaalpoliitikat iseloomustab riigi vähene sekkumine ja inimeste oma vastutuse rõhutamine. Eesti sotsiaalpoliitikas rakendatakse sarnaseid põhimõtteid (vt nt Barn jt 2015)⁴⁰.

Inglismaal ja Wales's⁴¹ 2011/12 läbi viidud üleriigilise uuringu tulemusena selgus, et 7,3% naistest on kogenud koduvägivalda, 31% kõigist naistest (alates vanusest 16) on kogenud lähisuhte vägivalda oma elu jooksul. Lähisuhte vägivalda ohvrid on enamasti 16-24-aastased, seksuaalsete rünnakute ohvrid naised vanuses 16-19 aastat (Women Against ... 2013). Suurbritannia kriminaalõiguses on kaudselt määratletud üldiste sätete alla ka perevägivald (sh partneri poolne rünnak, seksuaalne rünnak ja ahistamine). Lisaks on Suurbritannias terve rida seadusi, mis pakuvad kaitset naistele, kes on olnud vägivalda ohvrid, on eraldi seadused kaitsmaks naisi suguelundite moonutamise ja sunnitud abielude eest (Women Against ... 2013). Kuna perevägivalda on Suurbritannias peetud pikka aega tõsiseks probleemiks, on selle ennetamisega

³⁹ Core Curriculum for primary, secondary and adult education in Norway. (n.d). Kättesaadav internetist: http://www.udir.no/upload/larerplaner/generell_del/core_curriculum_english.pdf

⁴⁰ Barn, R., Križ, K., Pösö, T., Skivenes, M. (2015). Child welfare systems and migrant families. An Introduction. Teoses Barn, R., Križ, K., Pösö, T., Skivenes, M. (toim). *Child welfare systems and migrant children. A cross country study of policies and practicies*. Oxford University Press, 1-16

⁴¹ Suurbritannia materjalides kasutatakse inglise keelset terminit *domestic violence*.

tegeletud juba kaua, ent 2010. aasta novembris vastu võetud poliitikadokumendis „Strateegiline visioon naiste ja tüdrukute vastase vägivalda lõpetamiseks“ (ingl keeles Call to end violence against women and girls: strategic vision) tuuakse varasemate ennetustegevuste puhul välja, et nad olid liiga tsentraliseeritud ja ülevalt alla suunatud. Neis pöörati palju tähelepanu vägivalda kriminaliseerimisele ja liiga vähe ennetamisele. Uue dokumendi kohaselt osutatakse abi, teostatakse programme jne kohalikul tasandil. Kesktasandilt osutatakse kohalikele omavalitsustele igakülgset abi, et aidata neil seada prioriteete, leida üles kohalikud vajadused. Samal ajal jätkatakse kesktasandil (ehk riigi tasandil) üldiste kesksete teemadega, nt hoiakute kujundamine, aga ka rahaliste vahendite leidmisega (vt täpsemalt Call to end violence against women and girls: strategic vision 2010⁴²). Naiste ja tüdrukute vastase vägivalda ennetustegevuste eest on vastutavaks määratud riigiamet Home Office ning strateegiline visioon seab oma eesmärgiks:

1. Ennetada vägivalda toimumist muutes hoiakuid ja käitumisi, mis toetavad vägivalda kasutamist ning sekkuda võimalikult vara vägivaldajuhtumitesse;
2. Pakkuda adekvaatset abi kui vägivalda on kasutatud;
3. Töötada partnerluses, et saavutada parimad tulemused ohvritele ja nende perekondadele;
4. Võtta ette tegevusi, et vähendada riske, et ohvriks sattunud naised ja tüdrukud uuesti vägivalda ohvriks satuvad ning mõista kurjategijate üle kohut. (Call to end ... 2010)

Lisaks hoiakute ja käitumiste muutumisele peetakse selles dokumendis vägivalda ennetamiseks varajast sekkumist, st lastekaitsetöö korraldamist, leidmaks üles probleemseid pered, kuna lastekaitse klientperede lastel on täiskasvanuks saades suurem oht sattuda vägivaldsesse suhtesse; erinevate spetsialistide koolitamist, kes töötavad ja/või puutuvad kokku vägivaldaga laste suhtes ja vägivalda riskis olevate lastega, nt õpetajate koolitamine sellest, kuidas ära tunda vägivalda, ämmaemandate jt meditsiinitöötajate, kes tegelevad teismeeas emaks saanutega, koolitamine jne. Lisaks pööratakse tähelepanu politseiametnike koolitamisele, kuna politseiametnikud on sageli esimesed, kes puutuvad kokku perevägivalda ohvriga ning nende oskusest õigesti ja kohaselt reageerida ning ära tunda perevägivalda sõltub ohvrite edasine abi. (Call to end ... 2010).

Märtsis 2013 sõnastati uus perevägivalda definitsioon, kus pööratakse tähelepanu ohvrite vanusele, tuues sisse vanusepiiri 16-aastased (varem oli see määratlemata), kuna nagu on näidanud uuringud ja kuriteostatistika, on selles vanuses noortel oht sattuda lähisuhte vägivalda ohvriks, samas, noortega töötamine eeldab neile eraldi tähelepanu pööramist ja vajab seetõttu rõhutamist. Lisaks on sisse toodud sundusliku kontrolli (inglise keeles coercive control) mõiste ning seda käsitletakse samuti perevägivaldana. (vt täpsemalt Information for Local Areas on the change to the Definition of Domestic Violence and Abuse 2013⁴³).

Naiste ja tüdrukute vastu suunatud vägivalda ennetamise tegevuskava raames on viidud ja viiakse ellu erinevaid kampaaniaid kujundamaks hoiakuid, sh näiteks kampaania „See on väärkohtlemine!“ (ingl keeles This is Abuse), mille eesmärk oli muuta ohvrite süüdistavaid hoiakuid (vt täpsemalt kampaania kodulehelt

⁴²Call to end violence against women and girls: strategic vision. (2010). Kättesaadav internetist https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/118150/vawg-paper.pdf

⁴³Information for Local Areas on the change to the Definition of Domestic Violence and Abuse. (2013).

Kättesaadav internetist:

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/142701/guide-on-definition-of-dv.pdf

<http://thisisabuse.direct.gov.uk/home>). Üks kampaania „See on väärkohtlemine!“ tegevusi oli programmi „Expect Respect: a toolkit addressing teenage relationship abuse in key stages 3, 4 and 5“ kasutusele võtmine koolides, et muuta teismeliste hoiakuid suhtes esineva vägivalda ja väärkohtlemise osas. Nimetatud programm töötati välja programmi „Expect Respect: educational toolkit“ baasil⁴⁴. Programm viiakse ellu koolis kooliprogrammi osana, ent sobib elluviimiseks ka teistes laste ja noortega kokkupuutuvates/töötavates organisatsioonides. Inimese, sotsiaalsete teemade, tervise ja majanduse haridus (inglise keeles Personal, social, health and economic education (PSHE)) õpetamine on kohustuslik osa õppekavast, ent aine sisustamisel on õpetajatele antud vabad käed lähtudes konkreetse piirkonna laste vajadustest. Kohustuslikud juhised on antud mõnuainete alase hariduse, finantshariduse, seksuaalkasvatuse ja suhete (inglise keeles lühend SRE) hariduse ning füüsilise aktiivsuse toetamise ja tervislikkust toetavate toitumisharjumuste kujundamise alal (täpsemalt vt Personal, social, health and economic education 2013⁴⁵). Samas, SRE raames antavad õpetused käsitlevad noorte arengut, seksuaaltervist ega keskendu vägivalda ennetamisega seonduvatele teemadele. Õpetajatele on antud oluline juhtnõor SRE õpetamisel: nad peavad olema teadlikud oma isiklikest väärtushinnangutest ja hoiakutest ning jälgima, et need ei läheks vastuollu üldiste SRE õpetamise põhimõtetega. (täpsemalt Sex and Relationship Education Guide 2000⁴⁶).

Kanada⁴⁷ föderaalses kriminaalkodeksis ei ole küll spetsiaalseid paragrahve perevägivalda toimepanijate karistamiseks, kuid enamik perevägivalda tegevusi on kriminaalkorras karistatavad, nt

- füüsilise jõu ja seksuaalvägivalda kasutamine;
- õigustmõistmise vastased süüteod;
- psühholoogilise või emotsionaalse vägivalda kasutamine pereringis, mis sisaldab sõnu või tegevusi, millega kontrollitakse, isoleeritakse, alandatakse kedagi;
- peresise hooletusse jätmisega seotud teod;
- peresise majandusliku vägivaldaga seotud teod. (Family Violence Laws *n.d*⁴⁸)

Lisaks on seaduses terve rida meetmeid, mida saab kasutada ohvri kaitseks, nt lähenemiskeeld, kohtumiskeeld jne. Vägivallatsemist pereliikmetega peetakse raskendavaks asjaoluks. (Family Violence Laws *n.d*, Sinha 2012⁴⁹). Provintsid ja territooriumid saavad kehtestada oma seadused föderaalses raamis, nii on 6 provintsi ja 3 territooriumit kehtestanud spetsiaalsed seadused perevägivaldaga tegelemiseks (Family Violence Laws *n.d*).

⁴⁴ Vt täpsemalt Women's Aid Education Toolkit - Expect Respect. (n.d). Kättesaadav internetist:

<http://www.womensaid.org.uk/page.asp?section=00010001001400100004&sectionTitle=Education+Toolkit>

⁴⁵ Personal, social, health and economic education. (2013). Kättesaadav internetist:

<https://www.gov.uk/government/publications/personal-social-health-and-economic-education-pshe/personal-social-health-and-economic-pshe-education>

⁴⁶ Sex and Relationship Education Guide. (2000). Kättesaadav internetist:

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/283599/sex_and_relationship_education_guidance.pdf

⁴⁷ Kanada materjalides kasutatakse inglise keelset terminit *family violence*.

⁴⁸ Family Violence Laws. (n.d). Kättesaadav internetist <http://www.justice.gc.ca/eng/cj-jp/fv-vf/laws-lois.html>

⁴⁹ Sinha, M. (2012). Family violence in Canada: A statistical profile 2010. Statistics Canada. Kättesaadav internetist: <http://www.statcan.gc.ca/pub/85-002-x/2012001/article/11643-eng.pdf>

Kanada politsei raportite kohaselt moodustasid 2010. aastal perevägivalda ohvrid umbes veerandi kõigist ohvritest ning 363 naist 100 000 elaniku kohta olid perevägivalda ohvrid (Sinha 2012). Kanada nn traditsiooniline mitteametlik perevägivalda definitsioon ei sisalda endas kohtinguvägivalda, alles viimastel aastatel on hakatud definitsiooni üle diskuteerima ning 2010. aasta kohta välja antud perevägivalda statistilises kokkuvõttes kajastati kohtinguvägivalda kui ühte perevägivalda liiki (vt täpsemalt Sinha 2012).

Kanadas loodi 1998. aastal Perevägivalda algatus (ingl keeles Family Violence Initiative (FVI)) ministeeriumeid ja riigiasutusi ühendava katusorganisatsioonina, kelle peamine eesmärk on kõrvaldada perevägivald kõigis tema vormides: nii laste väärkohtlemine, lähisuhtes olevate partnerite vaheline vägivald kui eakate väärkohtlemine ja hooletussejätmine. FVI on oma eesmärgiks seadnud tõsta inimeste teadlikkust perevägivaldaga seotud riskidest, teeb koostööd valitsuse, teadusliku uurimise asutuste ja kogukonna partneritega tugevdamaks kriminaalõiguse, majutus ja tervishoiu süsteemide võimekust reageerida perevägivaldale ning toetada andmete kogumist, teaduslikku uurimistööd ja tegevuste hindamist, et määratleda efektiivsed sekkumised. (Family Violence Initiative *n.d*⁵⁰).

Organisatsiooni kuuluvad 15 erinevat ametkonda ning Kanada valitsus finantseerib 8 liikme vägivalda ennetustegevusi iga-aastaselt. Vägivalda ennetuse tegevused (kõik eelpool nimetatud: inimeste teadlikkuse tõstmine, koostöö erinevate asutuste vahel kriminaalõiguse, majutuse ja tervishoiusüsteemi võimekuse tõstmiseks perevägivaldaga tegelemisel ning uurimistöö teostamiseks) on integreeritud ka põlisrahvaste probleemidega tegelevate organisatsioonide tegevusse, korrektsiooniasutuste jt asutuste tegevustesse, kes kõik puutuvad kokku vägivallariskis olevate inimestega. FVI juhtorganisatsioon on Kanada Rahvatervise Agentuur (ingl keeles Public Health Agency of Canada). (Family Violence Initiative *n.d*⁵¹). Kanadas ei ole föderaalset korraldatud hariduse andmine, õppekavade osas puuduvad föderaalset regulatsioonid, erinevad osariigid ja territooriumid korraldavad haridust vastavalt kohalikele seadustele (Lu, McLean 2011⁵²). Seetõttu ei ole ka võimalik üheselt kirjeldada Kanada terviseõpetuse tundide korraldust nagu toovad oma võrdlevas kriitilises analüüsis välja Lu ja Mc Lean (2011). Samas, ühise joonena käsitletakse kõigis piirkondades muude teemade kõrval ka suhetega seonduvaid ning turvalisuse tagamisega seotud teemasid, mida saab käsitleda perevägivalda ennetavate tegevustena. Ühe näitena võib tuua Briti Kolumbia, kus riiklikus õppekavas käsitletakse tervise ja karjääri planeerimise ainete raames ka tervislike suhete loomist (sh konfliktilahendamise oskused, diskrimineerimise, stereotüüpide ja kiusamise äratundmine ning sellele vastamine) ja isikliku turvalisuse tagamisega seonduvaid teemasid (sh kuidas vastata ebakohasele puudutamisele, kuidas ära tunda ja ära hoida potentsiaalselt väärkohtlevat või ekspluateerivat olukorda, kuidas ära tunda ja ära hoida potentsiaalselt ebaturvalisi olukordi kodus, koolis, teel, kogukonnas, internetis ja kuidas tegutseda hädaolukorras (täpsemalt Health and Career Education Grade 7. Integrated Resource Package 2006⁵³). Lisaks kooliprogrammi integreeritud tegevustele

⁵⁰ Family Violence Initiative. (n.d). Kättesaadav internetist <http://www.phac-aspc.gc.ca/ncfv-cnivf/initiative-eng.php>

⁵¹ Family Violence Initiative. (n.d). Kättesaadav internetist <http://www.phac-aspc.gc.ca/ncfv-cnivf/initiative-eng.php>

⁵² Lu, C., McLean, C. (2011). School Health Education Curricula in Canada: A Critical Analysis. *PHENex Journal/Revue PHENeps*, 3(2). Kättesaadav internetist: <http://ojs.acadiau.ca/index.php/phenex/article/view/1404>

⁵³ Health and Career Education Grade 7. Integrated Resource Package 2006. (2006). Kättesaadav internetist http://www.bced.gov.bc.ca/irp/pdfs/health_career_education/2006hcek7_7.pdf

rakendatakse Kanadas ka erinevaid vägivalda ennetuse programme, ent suuremal või vähemal määral on need suunatud riskirühmadele, nt programmi Fourth R pakkumine väärkoheldud lastele. Lisaks pakutakse noortele erinevates osariikides erinevaid programme, mille eesmärgiks on ennetada vägivalda nii noorte lähisuhetes kui hilisemas elus, nt Punase Risti poolt pakutav Healthy Youth Relationship⁵⁴ või näiteks Albertas loodud strateegia Noorte tervislike suhete toetamine perevägivalda ennetamiseks (Wells, Campbell, Dozois 2014⁵⁵).

Kokkuvõte

Soomes ja Norras on küll sarnased näited Põhjamaa heaoluriigimudelist, kuid perevägivaldaga tegelemine neis riikides on erinev. Soomes on perevägivalda ohvritega ja vägivallatsejatega tegelemine, aga ka ennetus integreeritud sotsiaalhoolekandesüsteemi ning nn nähtamatu kriminaalstatistikas, seevastu Norras on hästi väljatöötatud riiklikult koordineeritud kriminaalpreventsioonisüsteem, mida rahastatakse riiklikult ning mis peaks tagama abi kõigile abivajajatele sõltumata nende elukohast. Ka Suurbritannias ja Kanadas on riigiasutustel keskne koordineeriv roll (Suurbritannias Home Office ning Kanadas riigiasutusi ühendav FVI). Mõlema riigi puhul on täheldatav vägivallatsejate karistamise süsteemi (seadusandluse võimalused) suur osa kogu vägivalda tegelemise süsteemis, ent üha enam liigutakse tõhusate ennetussüsteemide väljatöötamise ning arendamise suunas.

Eraldi väärib esiletõstmist, et nii Soomes, Norras kui Suurbritannias pööratakse rõhutatult tähelepanu immigrantidele ning kahjulikele traditsioonilistele kultuuridele ning Kanadas on nn eristaatuses põlisrahvaste naised ja tüdrukud, keda rõhutatakse eraldi kui riskirühma, kes vajab spetsialiseeritud tegevusi. Kanadas ja Norras on olulisel kohal kogu vägivaldaga tegelemises, sh ka ennetamises teaduslik uurimistegevus, et töötada välja tõendus põhiseid sekkumisi ning hinnata olemasolevaid teenuseid, programme ja muid tegevusi leidmaks parimaid praktikaid.

Kõigis riikides käsitletakse noorte (paari)suhete loomisega seonduvaid teemasid kohustusliku osana kooliprogrammist, millele osades riikides lisanduvad spetsiaalsed vägivalda ennetamisele suunatud tegevused. Üks olulisi perevägivalda põhjusi on seotud ebavõrdsusega meeste/poiste ja naiste/tüdrukute vahel ning soostereotüüpidega, mida lapsed õpivad sotsialiseerumise käigus, seega tasuks Eestis panustada tegevustele, mis tegelevad hoiakute muutmisega, nt võtta eeskuju Norrast, kus võrdsuse teema on üks riikliku õppekava osadest ning mille suurendamisele panustatakse ka erinevate muude tegevustega (kampaaniad, programmid). Teine oluline teemadering on seotud perevägivaldast teadlik olemisega, siin tasub uurida süvenenumalt Suurbritannia kampaania „See on väärkohtlemine!“ erinevaid tegevusi, millest osa on viidud internetti ja kõnetavad noori nõ nende omas keeles ja keskkonnas, sh on mõeldud ka sellele, kuidas kampaania kodulehe lugeja saab ühe liigutusega peita lehe, mida ta luges.

Teiste riikide süsteemide kirjeldustest on näha, et perevägivalda ennetamisel on oluline riiklik koordineeritus ning erinevate asutuste omavaheline koostöö. Erinevates riikides tegeletakse perevägivalda ennetamisega komplekselt – see hõlmab erineva tasandi ennetusi ning on suunatud nii kõigile kui ka riskis olevatele

⁵⁴ täpsemalt [http://www.redcross.ca/crc/documents/3-5-1-2-3_HYR - Youth Workshop Hotsheet.pdf](http://www.redcross.ca/crc/documents/3-5-1-2-3_HYR_-_Youth_Workshop_Hotsheet.pdf)

⁵⁵ Wells, L., Campbell, K., & Dozois, E. (2014). *A strategy to promote healthy youth relationships in Alberta to prevent domestic violence*. Calgary, AB: The University of Calgary, Shift: The Project to End Domestic Violence.

inimestele, mistõttu antud uurimuse teostamisel oli keeruline välja tuua ainult noortele suunatud tegevusi. Seetõttu peaksid ka Eestis noortele suunatud tegevused olema integreeritud ühelt poolt üleüldisse vägivalla ennetusse ja teiselt poolt tuleks üle vaadata riiklikes õppekavades perevägivalla ennetavate teemade käsitlemine, uurida nende õpetamise tegelikke praktikaid, et osata hinnata, kas ja kuidas peaks muutma riiklikku õppekava või toetama selles olemasolevaid teemasid eraldi tegevustega (kampaaniad, koolitused, programmid jne). Muuhulgas tasub analüüsida õpetajate tegevust õpetamisel ning lähtuda Suurbritannias antud juhtnööridest SRE ainete õpetamisel: õpetajad peavad olema teadlikud isiklikest väärtushinnangutest ja hoiakutest ning jälgima, et need ei lähe vastuollu üldiste põhimõtetega.

Vähetahtis ei ole valdkonna koordineeritud ja süsteemne teaduslik uurimine, st koostöö ülikoolide ja uurimisasutustega, kuna selles koostöös sünnib teadmine kohaliku konteksti (nii Eesti tervikuna kui Eesti erinevad piirkonnad) vajadustest ning teaduslikult tõestatud tõenduspõhistest sekkumistest, aga ka heade praktikate kirjeldustest, mida saab rakendada vägivalla ennetamise korraldamisel.

4. PROGRAMMIDE ANALÜÜS

4.1. Tõenduspõhiste programmide kriteeriumid

Programmide tõenduspõhiseks määratlemisel lähtuti nende kandmisest mõnda tõenduspõhiste praktikate/programmide andmebaasi, nt NREPP USAs (*National Registry of Evidence-based Programs and Practices*), mis on online andmebaas vaimse tervise ja mõnuainete tarvitamisele suunatud tõenduspõhiseks hinnatud programmidest. NREPPi kandmiseks teostatakse programmi ja selle kohta tehtud uurimuste retsenseerimine, NREPP koolitab ise oma retsensente ning neid nõ ei kinnitata teatud teemadega seotud programme hindama, et tagada objektiivsus ja õiglane hinnang. NREPP retsensendid peavad olema doktorikraadiga ja valdama meetodeid, mida programmides kasutatakse ning millega on läbi viidud programmide hindamised. Programmide kohta tehtud uuringute hindamiseks on NREPP välja töötanud väga konkreetsed kriteeriumid, mille alusel programme hinnatakse. Nii võetakse andmebaasi kandmise aluseks uurimistulemuste valiidsus, reliaabsus, usaldusväärsus jne (täpsemalt vt NREPP koduleht <http://www.nrepp.samhsa.gov/ReviewQOR.aspx>).

Teine tõenduspõhiste programmide andmebaas, mida kasutati on Euroopa Liidu lastesse investeerimise platvorm (http://europa.eu/epic/practices-that-work/evidence-based-practices/index_en.htm), mis samuti loetleb tervet hulka programme, mis on erinevate uuringute alusel määratletud tõenduspõhistena.

Uuringusse valiti programmid, mis olid nimetatud registritesse kantud kui tõenduspõhised või paljulubavad programmid (*promising program*). Viimati nimetatud tähistust kannavad programmid, mille tõenduspõhiseuse tõestamine on veel pooleli, nt ei ole veel lõppenud hindamine või ei ole tulemusi testitud Euroopas, küll aga on saadud tulemuslikkuse ja efektiivsuse osas häid tulemusi USAs.

4.2. Paarisuhte vägivalda ennetamine: üldised soovitus

WHO käsitluse kohaselt on vägivalda võimalik ennetada 7 tegevuse kaudu (Violence prevention: the evidence 2009⁵⁶, Global status report on violence prevention 2014⁵⁷):

- Laste ja vanemate/hooldajate vahel turvaliste, stabiilsete ja toetavate suhete arendamine.
- Laste ja noorte eluuskuste arendamine.
- Alkoholi kättesaadavuse ning kahjuliku mõju vähendamine.
- Tulirelvadele, külmrelvadele ja mürkidele ligipääsu vähendamine.
- Soolise võrdõiguslikkuse toetamine, et vähendada naiste vastu suunatud vägivalda.
- Vägivaldade toetavate kultuurinormide ja sotsiaalsete normide muutmine.
- Ohvrite äratundmine/identifitseerimine, toetamine ja nende eest hoolitsemine. (Violence prevention: the evidence 2009, Global status report on violence prevention 2014).

WHO andmetel toetab üleüldiselt paarisuhtevägivalda ennetamist kõige enam (tulemuslikkus on erinevates uuringutes tugevalt kinnitust leidnud):

- sekkumised, mis on suunatud problemaatilistele alkoholarvitajatele,
- koolipõhised programmid, mis tegelevad soonormide ja hoiakute muutmisega,
- eestkõnelemise ja eestkostmise programmid ohvritele. (Violence prevention ... 2009).

Lisaks eelpool nimetatud tegevustele on WHO väljatoonud veel terve rea ennetustegevusi, mille tõenduspõhiste andmete kohta kasutatakse väljendit „*emerging evidence*“ – st nad ei ole veel tõenduspõhiste määratletud, kuna andmete kogumine või analüüsimine on pooleli, ent esialgsed tulemused on juba teada. Sellistena määratletakse näiteks alkoholi kahjuliku mõju ja kättesaadavust vähendavate tegevustena alkoholi müügi piirangut ning alkoholi hinna tõstmist. Naiste vastase vägivalda vähendamist soolise võrdõiguslikkuse edendamise kaudu toetavad veel eluuskuste õpetamine ning soolise võrdõiguslikkuse treeningud; vägivalda toetavate kultuurinormide ja sotsiaalsete normide muutmist toetab sotsiaalne marketing koos normide muutmisega ja ohvrit toetavate tegevustena monitoorimine ja teatamine, psühhosotsiaalsed sekkumised ja erinevad kohtuliku praktika nõuanded, mis toetavad ohvrit. (Violence prevention ... 2009).

Teiseks oluliseks teoreetiliseks lähtekohaks ennetuses on rahvatervise ennetusmudel⁵⁸, millel on kolm eri ennetuse taset:

- 1) esmane ennetus tähendab, et tegevused on suunatud kõigile (nt nakkushaiguste vastu vaktsineerimine), sellel tasandil tegeletakse ka üldiste hoiakute kujundamisele/muutmisele (nt

⁵⁶ Violence prevention: the evidence. (2009). Kättesaadav internetist:

http://whqlibdoc.who.int/publications/2009/9789241598507_eng.pdf?ua=1

⁵⁷ Global status report on violence prevention. (2014). Kättesaadav internetist:

http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/status_report/2014/report/report/en/

⁵⁸ <https://www.iwh.on.ca/wrmb/primary-secondary-and-tertiary-prevention> ja <http://lapsedjapered.sm.ee/teadmistepohine-poliitikakujundus.html>

meditsiinis tervisliku eluviisi kujundamine, vägivalda ennetuse puhul võiksid siia alla kuuluda tegevused, mis on suunatud ühiskonnas valitsevate hoiakute muutmiseks, aga ka koolikeskkonna turvaliseks muutmisele suunatud programmid, mille kaudu kujundatakse laste ja noorte kui tulevaste täiskasvanute enesehinnangut ja maailmavaadet, mis lõppkokkuvõttes peaksid vähendama tõenäosust vägivaldsele käitumisele);

- 2) teisene ennetus on suunatud riskis olevatele inimestele, et ennetada võimalikke probleeme, mille teket oletatakse. Nt spetsiaalsed programmid riskis olevatele (kehvad majanduslikud tingimused, vanemate vaheline vägivald, väärkohtlemine, õigusrikkumine, koolikohustuse mittetäitmine jne) lastele ja noortele, mille kaudu kujundatakse neis terveid eluhoiakuid, mis hoiaksid ära vägivaldset käitumist;
- 3) kolmanda taseme ennetus on suunatud neile, kelle puhul ennetatav probleem on juba määratletud ning ennetustegevustega soovitakse ära hoida probleemi süvenemist või kui probleem on lahendatud, uuesti probleemi teket.

Paarisuhte vägivalda puhul tähendab esmatasandi ennetus, et tegemist on tegevustega, mis on suunatud sellele, et vähendada vägivaldsete intsidentide arvu juba enne seda kui need tekkida jõuavad. Noortele suunatud ennetustegevustel võiks olla kaks eesmärki: ära hoida vägivalda noorte noorpõlve lähi- ja paarisuhetes ning ära hoida vägivalda suhetes täiskasvanuna. Kuna ennetusprogrammide eesmärk on lõpetada teatud liiki käitumine veel enne kui see algab või on juurdunud, seetõttu on otstarbekas alustada vägivaldaennetusega kui elanikkond on noor. Lastele ja noortele suunatud esimese taseme ennetustegevused on efektiivsed, kui nad on läbi viidud koolipõhiselt, sest paljud vägivaldavormid on seotud õpilaste vaheliste suhetega (koolikiusamine, kohtinguvägivald, seksuaalne ahistamine) nii kooli territooriumil kui mujal. Lisaks seetõttu, et kõik lapsed ja noored käivad koolis, mis tähendab, et ainult niimoodi on võimalik ellu viia kõigile suunatud ennetustegevusi eristamata lapsi ja noori. (Tutty jt, 2005)⁵⁹. Lähtudes sotsiaalse õppimise teooriast toimub suur osa laste sotsiaalsest õppimisest koolis ja mõjutab vägivaldaga seotud käitumiste ja hoiakute arengut, ennetusprogrammide ja/või ennetustegevuse abil on võimalik kujundada laste ja noorte käitumist ning hoiakuid vägivaldavabaks. Siinkohal on oluline, et erinevatele vanuseastmetele pakutakse infot ja teadmist erinevate teemade kohta vastavalt nende vanusele ja arengule, nii näiteks pakutakse edukates programmides väiksematele lastele üldisema taseme teadmisi ning seksuaalne ja füüsiline vägivald, isiklik vastutus ja alternatiivid vägivaldale on kesk ja ülaastme programmide sisuks (Jaffe ja Wolfe, 2013)⁶⁰, Tutty, jt, 2005). Hilisemates klassides antavad teadmised peavad tuginema varasemates klassides antavatele ning kogu ennetustegevust tuleb käsitleda ühtse tervikuna. Oluline on pöörata tähelepanu soolisele vägivaldale ning sageli ignoreeritud seostele erinevate vägivaldaliikide vahel, samuti üldistele oskustele, mis on nendega seotud. See tähendab, et ennetustegevuses käsitletavate teemade valik peab olema aja jooksul mitmekesine ning vägivalda ennetus

⁵⁹ Tutty, L. jt (2005). School based violence prevention programs. A resource manual. Preventing violence against children and youth (2005 revision). Kättesaadav internetist https://www.academia.edu/1597984/School_based_violence_prevention_programs_Preventing_violence_against_children_and_Youth_Revised_Ed_

⁶⁰ Jaffe, P. G. ja Wolfe, D. A. (2003). *Prevention of Domestic Violence and Sexual Assault*. Harrisburg, PA: VAWnet, a project of the National Resource Center on Domestic Violence/Pennsylvania Coalition Against Domestic Violence. [Kättesaadav internetist: http://www.vawnet.org/applied-research-papers/print-document.php?doc_id=390](http://www.vawnet.org/applied-research-papers/print-document.php?doc_id=390)

tuleb suunata ka väljas poole lapsi ja koolikultuuri, st vanematele ja kogukonda. (Tutty jt, 2005). Edukate noortele suunatud ennetusprogrammide puhul on täheldatud, et nad:

- 1) käsitlevad suhtes toimuvat vägivalda ühiskondliku vägivalla vormina;
- 2) teadvustavad, et nii perevägivald⁶¹ kui seksuaalsed rünnakud⁶² on võimu ja kontrolli kuritarvitamine;
- 3) loovad kõrgetasemelise usaldussuhte, millest tulenevalt lapsed julgevad avaldada infot asetleidnud koduse vägivalla kohta ja õpetajad oskavad kohaselt reageerida;
- 4) õpetavad oskusi, kuidas reageerida, kui vägivald on aset leidnud;
- 5) toetavad sotsiaalsete oskuste arengut, nagu näiteks konflikti lahendamise oskused alternatiivina vägivallatsemisele. (Sudermann, Jaffe ja Scgiek, 1996 viidatud Jaffe ja Wolfe 2003 järgi).

Seega noortele suunatud esimese taseme ennetustegevustele peavad järgnema ka teise ja kolmanda taseme tegevused, mis võimaldavad tegeleda vägivallariskis olevate noortega ning vägivaldas kogenud noortega. WHO uusima raporti „Global status report on violence prevention (2014)“ järgi on võtmetegevused paarisuhte vägivalla ennetamiseks soolise võrdsuse edendamine, vägivalla osas null-tolerantsi loomine ja ennetamisega alustamine noores eas.

Noortele suunatud ennetusprogrammide juures on oluline arvestada erinevustega noorte ja täiskasvanute vägivaldse suhte dünaamikas. Erinevate uurimuste tulemusena (vt nt Avery-Leaf, Cascardi, O’Leary, ja Cano, 1997; Henton jt, 1983; Foshee jt, 1996 viidatud Wekerle ja Wolfe 1999⁶³ järgi) on leitud, et noorte suhted ja vägivallamustrid erinevad täiskasvanute omast: soolised erinevused on vähem nähtavad, samuti ei ole nii selget vahet ohvri ja vägivallatseja profiilide vahel, pigem kasutavad mõlemad vägivaldses suhtes olevad osapooled nii füüsilist, seksuaalset kui emotsionaalset vägivaldas (Wekerle ja Wolfe, 1999). Seega on noortele suunatud erineva taseme ennetusprogrammid mõttekas suunata nii vägivallatsejale kui ohvrile, mitte kasutada eraldi programme. Oluline on tähelepanu pöörata ka sellele aspektile, kelle teadlikkust, hoiakuid ja käitumist ennetustegevustega muudetakse – kui programmi tegevused ja teemad on suunatud ainult ohvritele ja jätavad kõrvale vägivallatsejad, siis kannab see endas sõnumit, et ohvrid on vägivallas süüdi (täpsemalt Weisz ja Black, 2009⁶⁴), millega põlistatakse ühiskonnas levinud ohvrit süüdistavaid hoiakuid.

4.3. Uuringu valim/sihtrühm

Uuringu valimisse otsiti programme, mis oleksid tõendus põhised ja oleksid suunatud noortele lähisuhte (pidades silmas eelkõige paarisuhte) vägivalla ennetamiseks. Eelkõige otsiti universaalseid programme, mis oleksid esimese taseme ennetus, kuna need kujundavad väärtusi ja hoiakuid. Esimene võrdlus tehti programmide *Relationship Smarts Plus; You, I, We – a course to learn appropriate conflict management in close relationships; Second Step: A Violence Prevention Programme; Safe Date; Fourth R: Skills for Youth*

⁶¹ Inglise keeles domestic violence

⁶² inglise keeles sexual assault

⁶³ Wekerle, C., Wolfe, D. A. (1999). Dating Violence in Mid-Adolescence: Theory, Significance, and Emerging Prevention Initiatives. *Clinical Psychology Review*, 19(4), 435-456.

⁶⁴ Weisz, A. ja Black, B. (2009). Programs to reduce teen dating violence and sexual assault. Perspectives on what works. New York, Chichester, West Sussex: Columbia University Press.

Relationships; Youth Relationship Project; Expect Respect: a school-based program for preventing teen dating violence and promoting safe and healthy relationship ja Expect Respect: Teen Abuse toolkit vahel.

Relationship Smarts Plus on NREPP andmebaasi kantud tõenduspõhine programm, mida kasutatakse USAs Alabama osariigis. Programmi määratletakse küll universaalse ennetusprogrammina (esimese taseme ennetus), ent programmi kirjeldavatest materjalidest nähtub, et programmi väljatöötamisel on arvestatud sellega, et programm sobiks madalama sissetulekuga etniliselt kireva päritoluga lastele, mis teatud mõttes on tõlgendatav kui programm, mis on suunatud riskis elavatele lastele. Relationship Smarts Plus on koolipõhine programm, mis on suunatud kõigile 13-18-aastastele lastele ja noortele. Programmi eesmärgiks on verbaalse agressiooni vähendamine, suhetega seotud uskumuste muutmine ning konfliktilahendamise oskuste parandamine teismeliste hulgas.

You, I, We – a course to learn appropriate conflict management in close relationships on Norras kasutatav keskkooli lõpuklasside õpilastele suunatud universaalse ennetuse programm, mis on suunatud noorte konfliktilahendamise oskuste parandamisele. Paraku ei ole programmi kohta piisavalt informatsiooni, et seda võrdlusesse lülitada.

Second Step: A Violence Prevention Programme on USAst alguse saanud, sealt Norrasse ning teistesse Skandinaavia riikidesse (Taani, Soome) jõudnud universaalne ennetuse programm, millega alustatakse juba lasteaialastega. Programm viiakse läbi eesmärgiga vähendada laste impulsiivset reageerimist ja agressiivset käitumist. Programmi tegevustega püütakse lastes suurendada empaatiat, impulsiivse käitumise kontrollimist ja probleemilahendamise oskusi ning õpetada vihakontrollimist. Programmi määratletakse paljulubava programmina (*promising programme*) kuna selle pikaajalisi tulemusi ei ole kontrollitud Euroopas.

Safe Dates on NREPP andmebaasi kantud tõenduspõhine programm, mis on suunatud 13-17-aastastele noortele, mida lisaks USAle on kasutatud erinevates riikides. Tegemist on universaalse ehk esimese taseme ennetuse programmiga, mis on suunatud kõigile koolilastele. USAs on programmi kohandatud sobivaks põlisameeriklastele, hispaania keelsetele lastele jne. Programmi eesmärgiks on lõpetada ja ennetada emotsionaalset, füüsilist ja seksuaalset vägivalda kohtingul ja/või inimeste vahel, kes on lähedastes suhetes. Programmi tegevused on suunatud nii lähisuhte vägivalda toimepanemise kui ohvriks langemise ärahoidmisele.

Fourth R: Skills for Youth Relationships on 13-17-aastastele noortele suunatud koolipõhine programm, mis on kantud NREPP andmebaasi. Programmi on rakendatud nii Kanadas kui USAs ja mõlemas kohas on ka programmi mõju uuritud. Programm on universaalne, esimese taseme ennetusprogramm, seda on kohandatud Kanada põlisrahvastele ning katoliikliku taustaga lastele sobivaks. Programmi eesmärgiks on vähendada kolme omavahel põimunud noorte riskikäitumist: vägivalda (nii kohtingu, lähisuhte kui ka eakaaslaste vahelist), mõnuainete tarvitamist ning ebaturvalist seksuaalelu. Ehkki tegemist on universaalse ehk kõigile suunatud programmiga näitavad programmi hindamisuuringut eriti suurt mõju käitumisele nende noorte puhul, kes on kas olnud väärkohtlemise ohvrid või muudel põhjustel määratletud riskisolevateks.

Youth Relationship Project 13-17-aastastele riskisolevatele (*at-risk*) noortele suunatud programm. Programmi rakendati 1990ndatel Kanadas ning sellest kasvas välja Fourth R: Skills for Youth Relationships programm.

Expect Respect: a school-based program for preventing teen dating violence and promoting safe and healthy relationship on 11-18-aastastele suunatud koolipõhine programm, mille eesmärgiks on pakkuda tuge ja nõustada neid lapsi ja noori, kes on juba langenud kohtinguvägivalla ohvriks ning samal ajal ennetada nende uuesti ohvriks sattumist. Lisaks nendele tegevustele on programmi integreeritud noorteliidrite ettevalmistamine, et nad oskaksid läbi viia koolikiusamist ennetavaid töötubasid. Lisaks pakub programm õpetajatele koolitust, kuidas märgata koolikiusamist, seksuaalset kiusamist ning kuidas sellele reageerida. Programm on määratletud paljulubava programmina, selle tõenduspõhisena määratlemiseks viiakse läbi täiendavaid uurimusi. Programmi viiakse läbi USAs Austinis.

Expect Respect: Teen Abuse toolkit on UK-s koolides rakendatav programm. See on väljatöötatud laiema programmi Expect Respect: Educational Toolkit raames. Educational Toolkit on suunatud laste teadlikkuse tõstmisele laiemalt kodudes aset leidvast vägivallast ja väärkohtlemisest ning pakub neile informatsiooni abisaamise võimalustest jms. Teen Abuse toolkit on suunatud 13-18-aastastele noortele, selle eesmärk on ennetada noorte kohtinguvägivalda. Selleks tõstetakse noorte teadlikkust erinevatest hoiakutest ja uskumustest meeste ja naiste suhtes, soostereotüüpidest, konflikti lahendamise oskustest jne. Programmiga antakse selge sõnum, et vägivald ja väärkohtlemine ei ole aktsepteeritavad käitumisviisid ning et need on kriminaalsed tegevused. Õpetakse ka seda, kuidas otsida abi. Lisaks enda elule tähelepanu pööramisele õpetatakse noortele seda, kuidas märgata vägivalla ja väärkohtlemise märke oma kaaslaste puhul ning kuidas siis käituda.

4.3. Programmide võrdlev sisuanalüüs

Programmide võrdlevat sisuanalüüsi tehes vaadeldi iga programmi puhul järgmisi aspekte:

- Kes on programmi sihtrühm: mis vanuses lapsed/noored, sooline jaotuvus, kas tegemist on programmiga, mis on suunatud riskis elavatele lastele/noortele või kõigile. Lisaks uuriti ka seda, kas programm tegeleb ainult lapsega või kaasatakse selle tegevustesse lapse lähivõrgustik, kool, kogukond jne.
- Programmi elluviimine: millised on nõuded programmi rakendajatele, kas ja millist väljaõpet nad vajavad, kui on vaja väljaõpet, siis kes ja kuidas koolitab.
- Programmi elluviimise koht.
- Programmi eesmärk.
- Programmi teoreetiline taust.
- Programmis käsitletavat teemat.
- Programmi ajaline kestvus.
- Programmi mõju teadusuuringute järgi, programmi efektiivsuse mõõtmine programmi tegevuste osana.
- Programmi puudused/riskiteguri.
- Programmi tugevused.

Esmase analüüsi käigus vaadeldi kõiki eelpoolmainitud kaheksat programmi nimetatud tunnuste lõikes, et võrdluse käigus välja selgitada need kolm programmi, mille puhul teha süvendatud analüüsi. Materjali programmide analüüsiks otsiti nii programmide kodulehtedelt, tõenduspõhiste programmide andmebaasidest kui programmide kohta tehtud teadusuuringutest ning nende põhjal avaldatud

---

teadusartiklitest. Esmane võrdlev analüüs on täies mahus esitatud järgmisel leheküljel algavas tabelis 5. Analüüsi käigus ilmnes, et osade programmide puhul rõhutatakse nende kohandamist teatud sihtrühma vajadustele (nt kurdid, põlisameeriklased jne) vaatamata sellele, et programmi nimetatakse universaalseks ja kõigile suunatuks. Selliste programmide puhul märgiti see täpsustus lahtrisse „Riskis elavad lapsed vs kõik lapsed“.

Tabel 5. Programmide võrdlus

Programm	Safe Dates	Fourth R: Skills for Youth Relationships	Youth Relationship Project	Expect Respect: a school-based program for preventing teen dating violence and promoting safe and healthy relationship	Expect Respect Teen Abuse toolkit ⁶⁵	Relationship Smarts Plus	You, I, We – a course to learn appropriate conflict management in close relationships	Second Step: A Violence Prevention Programme
Vaadeldav aspekt								
Veebileht	http://www.hazelden.org/web/publish/safedates.page http://www.nrepp.samhsa.gov/Vielntervention.aspx?id=141	https://youthrelationships.org/about-the-fourth-r http://www.nrepp.samhsa.gov/Vielntervention.aspx?id=207	http://cbpp-pcpe.phac-aspc.gc.ca/interventions/youth-relationships-project-yrp/ http://www.eurowrc.org/05.education/youth_manual/01.yrp.htm	http://www.expectrespectaustin.org/ http://www.vawnet.org/assoc_files/vawnet/nrc_expect-full.pdf http://preventipv.org/materials/expect-respect-school-based-preventing-teen-dating-violence-	https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97773/teen-abuse-toolkit.pdf www.womensaid.org.uk	http://www.dibbleninstitute.org/love-u2-relationship-smarts-plus-new/ http://www.nrepp.samhsa.gov/Vielntervention.aspx?id=280	puudub	http://europa.eu/epic/practices-that-work/evidence-based-practices/practices/second-step-violence-prevention-program_en.htm http://www.prosocial.no/index.php/prosocial-in-english-mainmenu-37

⁶⁵ kohandatud samanimelisest Educational Toolkit'ist, mille eesmärk on tõsta laiemalt koduvägivalda, sh ka lapse väärkohtlemise teadlikkust laste hulgas ning mida hakatakse tegema juba 4-5-aastastele

				and-promoting-safe-and http://www.expectrespectaustin.org/uploads/general/pdf/ER_Bk_1-Overview_2010.pdf				
Riik	USA, Austraalia, Kanada, Tšiili, Taivan, Kreeka, Island, Iirimaa, Jaapan, Holland, Šveitsi, Tai, UK	USA, Kanada	Kanada	USA (Austin)	UK	USA (Alabama)	Norra	Norra, USA
Tõenduspõhisus	NREPP andmebaasis	NREPP andmebaasis. Uuringud nii Kanadas kui USAs	NREPP-s puudub	<i>Promising program</i>	Andmed puuduvad, programmiga alustati 2010. aastal alles	NREPP andmebaasis	Andmed puuduvad	<i>Promising program</i> (Euroopas ei ole tehtud pikaajalise mõju uuringut)
Sihtrühm:								
Vanus	13-17	13-17	13-17	11-18 (USA kl-d 6-12, mõnedes allikates kl-d 7-12)	13-18	13-18	Keskooli lõpuklassid	Alates eelkoolist kuni 13-aastastele (USA 8. Klass)
Sugu P/T	P/T	P/T	P/T	P/T Eraldi nõustamise grupid poistele ja tüdrukutele	P/T	P/T		P/T
Riskis elavad lapsed vs kõik	Universaalne	Universaalne (kohandatud)	Lastele/noortele, kes on	Noortele, kes on haavatavad,	Universaalne	Kuna programmi hakati pakkuma	Universaalne	Universaalne

lapsed (ennetuse tase)	(kohandatud põlisameeriklastele, hispaania päritolu ja sega-etnilisusega lastele). Olemas prantsuse keelsed materjalid	Kanada põlisrahvastele), tõlgitud prantsuse, portugali ja hispaania keelde. Adapteeritud katoliikliku taustaga lastele	väärkohtlemist kogenud, st riskis elavad lapsed – teise taseme ennetus.	kogenud lähisuhtevägivalda (tugigrupid) – teise ja kolmanda taseme ennetus. Kohandus kuulmispuudega ja/või kurtidele lastele/noortele		Alabamas üldhariduskoolis, kus käivad madalama sissetulekuga, etniliselt mitmekesistest peredest pärit lapsed, on selle programmi üks tugevustest just nende aspektide arvestamine, ehk siis juba riskisolevatele noortele suunatus.		Alguse saanud USAst, viidud Norrasse, sealt Taani. Testitud ka Eestis.
Laps tugivõrgustik ei/ja +	Materjalid vanemate jaoks	Vanemate kaasamine – neile programmi tutvustamine. Õpetajate kaasamine. Kogukonna kaasamine.		Laps, kool, kogukond	Laps	Tugivõrgustiku kaasamine.	Laps	Laps
Kes viib ellu? (vajalik väljaõpe, litsents, kes koolitab jne)	Vajalik väljaõpe. Väljaõppe saav spetsialist võib olla ükskõik kes, ei eelda eri haridust või ettevalmistust	Vajalik väljaõpe, läbi viib õpetaja, kes on läbinud 6 tunnise koolituse	Professionaalid	Noorte nõustamine – magistrakraadiga litsentseeritud nõustaja	Õpetajad, ei vaja eraldi väljaõpet (NB! Tegemist on vabalt kättesaadava online materjaliga)	Õpetaja, ei vaja eraldi väljaõpet, sest materjalid on koostatud selliselt, et neid on lihtne kasutada, samas	Andmed puuduvad	Õpetaja (ei ole aru saada, kas vajab eraldi väljaõpet)

	Kogenud õpetaja ei vaja koolitust					pakub organisatsioon siiski ka väljaõpet. Piisab materjalide ostmisest		
Kus viiakse ellu (kool, ...)?	Koolis, integreeritud õppetöösse	Koolis, integreeritud õppetöösse	Koolis	<p>Koolis, noortekeskustes, noorteorganisatsioonides</p> <p>Erinevad tegevused: tugigrupid (nn haavatavatele noortele), noorteliidrite koolitus, kooli kogukonna muutmine. Teiste allikate alusel: ka õpetajate ja/või vabatahtlike poolt läbiviidavad 3 esitlust/ettekannet klassis</p> <p>Tugigruppide/nõustamise tegevused ei ole integreeritud õppetöösse,</p>	Koolis, aga võib ka teistes kohtades kus noored viibivad	Koolis, integreeritud õppetöösse, nt terviseõpetuse tunnis	Koolis	Koolis, integreeritud õppetöösse

				tuleb lahendada küsimus, kas toimuvad tundide ajal, kuidas lapsed/noored sinna lähevad, kas vabastatakse õppetööst jne.				
Vajalikud abimaterjalid					Tasuta saadaval online	Töövihikud, erinevad loovad materjalid, filmid, rollimängud jm	Andmed puuduvad	Tasulised
Programmi oodatavad tulemused/eesmärk	Lõpetada, ennetada emotsionaalset, füüsilist ja seksuaalset vägivalda kohtingul või inimeste vahel, kes on suhtes	Vähendada kolme omavahel seotud noorte riskikäitumist: vägivald (kiusamine, kaaslaste kallal vägivallatsemine ja kohtinguvägivald), mõnuainete tarvitamine ja eaturvaline seks		Muuta kohtamas käimise/suhetega seotud norme koolis, kogukonnas ja eakaaslaste grupis Luu positiivne ja lugupidav kooli keskkond Arendada noorte liidreid Pakkuda tuge neile õpilastele, kes elavad riskis	Ennetada teismeliste kohtinguvägivalda Muuta soostereotüüpe ja hoiakuid	Verbaalse agressiooni vähenemine, suhetega seotud uskumuste muutumine, konflikti lahendamise oskuste paranemine	Paranenud konflikti lahendamise oskused lähisuhetes (nii sõbra kui romantilistes)	Vähendada impulsiivset ja agressiivset käitumist

				<p>Õpetada oskusi tervete suhete loomiseks</p> <p>Pakkuda kultuuriliselt sobivaid tegevusi/programme</p>				
Teoreetiline taust	Andmed puuduvad	„ Suhteid/suhtes olemist saab õpetada nagu lugemist, kirjutamist ja arvutamist“ Soopõhine lähenemine	Soopõhine lähenemine	Ökoloogiline lähenemine: kohtinguvägivalla riskid on seotud noore enda individuaalsete karakteristikutega, mis kombineeruvad eakaaslaste grupi, kooli ja kogukonna karakteristikutega	Sootundlik lähenemine?	Tugevustel põhinev lähenemine? Abieluueelsete seksuaalsuhete vastane hoiak programmis	Andmed puuduvad	Andmed puuduvad
Teemad/sisu	Muuta teismeliste kohtinguvägivalla ja soorollidega seotud norme. Parandada eakaaslaste abistamise ja kohtingu konflikti	Isiklik turvalisus ja vigastuste ärahoidmine. Tervislik kasvamine ja seksuaalsus. Mõnuainete tarvitamine ja väärkohtlemine.	Tõsta noorte teadlikkust ja arusaamist soolisest vägivallast. Oskuste ja sotsiaalsete tegevust arendamine	Tugigruppides: nõustamine ja edasise vägivalla kogemise ärahoidmine. Klassis toimuvates tegevustes:	Teismeliste kohtinguvägivallaga seotud teemad: Sugu ja võim Uskumused ja hoiakud meeste ja naiste suhtes	positiivne areng, eluoskused, terved/tervislikud suhted, kohtinguvägivald ja raseduse ennetus	Konfliktilahendamise oskused, täpsemad andmed puuduvad	Kolm oskust, mida arendatakse: Empaatia Impulsiivsuse kontroll ja probleemilahendamise oskus

	<p>lahendamise oskusi. Toetada nii ohvrit kui toimepanijat kasutamaks kogukonna ressursse. Vähendada kohtinguvägivalla ohvrite ja toimepanijate süüdistamist ja ohvristamist.</p>	<p>Läbi teema: terved ja vägivaldatud suhtlemise oskused.</p>	<p>(vastutustunne, suhtlemine, kogukonnas osalemine)</p>	<p>kohtingu vägivald, seksuaalne vägivald/rünnakud, seksuaalne kiusamine ja terved/tervislikud suhted</p> <p>Noorteliidrite koolitus: sotsiaalne õiglus ja vägivalla ennetus, oskused, kuidas läbi viia koolikiusamise ennetamiseks töötubasid nooremate lastega.</p> <p>Kooli personali koolitamine, kuidas ära hoida koolikiusamist, seksuaalset kiusamist ja soolist vägivalda.</p> <p>Programmis pakutakse soovi</p>	<p>Enda tunnete ja käitumise aktsepteerimine ja toimetulemine</p> <p>Kuidas lahendada konflikte</p> <p>Erinevused vägivaldse ja mittevägivaldse käitumise vahel</p> <p>Selge sõnum: väärkohtlemine/vägivald ei ole aktsepteeritud, vaid on kuritegu</p> <p>Eakaaslaste rolli tähtsustamine abistamisel</p> <p>Kust saada abi</p>			<p>Viha kontroll</p>
--	---	---	--	--	--	--	--	----------------------

				korral ka koolitust vanematele (sisu kohta andmed puuduvad)				
Kestvus/tegevused	10 sessiooni à 50 min; võimalik läbi viia ka 6 v 4 sessioonisena; Näidend kohtinguvägivaldast, soovitatakse esitada kogu koolile; Plakativõistlus; Vanemate kaasamine	21 tundi/sessiooni à 75 min	18 iganädalast sessiooni à 2 tundi	Nõustamine – individuaalne nõustamine 12 tundi/kohtumist, grupinõustamisel 24 sessiooni Klassiruumi tegevused – 3 korda, kestvus teadmata Noorteliidrite koolitus – 8 nädalat, nt suvelaagris Koolipersonali ja vanemate koolituse kestvus täpsustamata	Kokku 6 tundi à 60 minutit erinevatele vanustele kokku 13-14 aastastele õppetunnid 1-3 (3 tundi) 14-16 aastastele õppetunnid 4-5 (2 tundi) 16-18 aastastele õppetund 6 (1 tund)	13 sessiooni à 60-90 min	Andmed puuduvad	6. kl – 15 tundi 7. kl – 13 tundi 8. kl – 13 tundi
Mõju	Programmis osalenud kasutasid vähem psühholoogilist, seksuaalset, kergemat	2,5 a peale programmist osalemist raporteerisid osalejad vähem kogemusi	Testgrupiga võrreldes - olid programmis osalenud vähem nii füüsiliselt kui vaimselt	Pikaajalise mõju ja EBP-ks tunnistamiseks on hetkel käimas uuring	Pole veel uuritud, andmed uurimuste kohta puuduvad	Tulemused näitasid, et programmis osalenud õpilastel suurenesid	Andmed puuduvad	Uuringud on näidanud, et programm täidab oma eesmärgi, on erinevused

	füüsilist vägivalda, ise-raporteeritava raskema füüsilise vägivalda osas erinevust ei olnud. Osalejad sattusid vähem kergema füüsilise ja seksuaalse vägivalda ohvriks.	kohtinguvägivaldaga võrreldes kontrollgrupiga. Eriti mõjus nõ riskigrupi lastele, kelle osas vähenes vägivaltatsemine tunduvalt.	vägivaldsed oma partneri suhtes; ka sattusid vähem ohvriks			realistlikud arusaamad suhetest ja vähenesid väärad suhetealased uskumused, laienes arusaam suhte agressioonist ja vähenes agressiivne käitumine suhtes võrreldes kontrollgruppi kuulunud noortega. Samas ei olnud programmil nii suurt mõju konflikti lahendamise oskuste muutumisele		vanusegruppide osas
Mõõtmismaterjalid (mõju mõõtmise, eelhindamine vmt)	On läbi viidud erinevaid uurimusi USAs selgitamaks välja programmi efektiivsust; ei ole infot, kas mõõdetakse hoiakuid jm enne	Ei ole infot, kas mõõdetakse hoiakuid jm enne ja pärast programmi	Ei ole infot, kas mõõdetakse hoiakuid jm enne ja pärast programmi	Viidi läbi tugigruppide eelne ja järgne hindamine, tulemuste järgi mõjus gruppides käimine positiivselt hoiakutele	Ei ole infot, kas ja kuidas programmi mõju mõõdetakse	Programmi mõju hinnati 5 aastase hindamisprogramiga, mille jooksul uuriti 5 tuhandet erinevat koolilast (tundub, et mõõtmine ei ole		

	ja pärast programmi			Klassiruumis tehtud ettekannete järel täidetud hindamislehtede järgi tõstsid ettekanded noorte informeeritust		programmi osa, pigem viidi see läbi näitamaks, et programm töötab), samas, programmi kodulehel on olemas erinevad mõõtmisvahendid Pigem on mõõdetud lühiajalist mõju, see, kui kestav on muutus, on mõõtmata/andmed puuduvad		
Puudused/riskitegurid	Ühes grupis õpetatakse nii ohvreid kui toimepanijaid, mis on kooskõlas noorte vägivaldse suhte dünaamikaga..	Veidi erinevad tegevused poistele ja tüdrukutele	Suunatud ainult teatud grupile, sellega võib kaasneda stigmatiseerimine	Ei ole veel EBP Võimalik, et väga ühe piirkonna keskne, puuduvad andmed, et seda oleks teistes osariikides kasutatud	Ei ole määratletud EBPna	Programm lähtub tugevalt abieluunsete seksuaalsuhetest hoidumise ideoloogiast – kas see on vastuvõetav Eestis? Liiga tugev seos kristliku maailmavaatega?		Nooremad lapsed võrreldes teiste programmidega
Tugevused	Kui vaadata hindamise tulemusi, siis on	Veidi erinevad tegevused	Suunatus ainult teatud grupile võimaldab	Lai haare ja palju tegevusi on	Integreeritud kooliprogrammi	Erinevate teemade		Erinevatesse riikidesse ja keeltesse

	näha, et programm on suunatud nii ohvrile kui toimepanijale.	poistele ja tüdrukutele	spetsiifilisemat lähenemist	integreeritud ühte programmi		integreeritus ühte programmi Uus käsitlus raseduse ärahoidmiseks, mitte ei räägita planeerimata raseduse mõjust noorele endale, vaid asetatakse soovimatu teismeliste vanemate lapse rolli ja nõ näidatakse, missugune maailm/elu selle lapse jaoks on. „Põhjatäht“ – ettekujutus positiivsest ja tervest suhtest, mille poole pürgida		adapteerimise kogemus
--	--	-------------------------	-----------------------------	------------------------------	--	---	--	-----------------------

Edasiseks analüüsiks välistati kõigepealt programm *Youth Relationship Project*, kuna programmi enam ei kasutata ning programmi edasiarendusena on väljatöötatud programm *Fourth R: Skills for Youth Relationships*. Ülejäänute seast valiti välja sügavamaks analüüsiks programmid *Safe Dates*, *Fourth R: Skills for Youth Relationships* ja *Expect Respect Teen Abuse toolkit*. Teemad, millega tegelemise osas programme võrreldi (vt tabel 6 lk 51) on järgmised:

- Milliste vägivallaliikide (pere-, paari-, kohtingu-, naistevastane jne vägivald) ja milliste vägivallavormide (psühholoogiline, füüsiline, seksuaalne, majanduslik vägivald) ennetamisega programm tegeleb.
- Teadlikkus vägivallast, selle äratundmine: märgid, mis viitavad vägivalla ohvrile ja vägivallatsejale.
- Reageerimine vägivallale: abi otsimine, ise abistamine.
- Soorollid, soostereotüübid – nende mõju vägivallale.
- Vägivaldade toetavad müüdid.
- Terved ja tervislikud suhted (ingl keeles *healthy relationship*).
- Sotsiaalsete oskuste parandamine.
- Tülide lahendamise oskused.
- Seksuaalsus: areng, suhted, turvalisus, nõusolek seksuaalsuhteks.
- Erinevate mõnuainete (alkohol, narkootikumid jne) tarvitamine.
- Erinevad muud riskikäitumised: probleemsed toitumisharjumused, ülemäärane tehnoloogiakasutamine.
- Meedia roll vägivaldade soosivate hoiakute kujundamises.

Programmide analüüsimisel on näha tegelemist kontekstispetsiifiliste teemadega, nagu nt jõuguvägivald, mis Eestis ei ole probleemiks, ent terviklikuma ülevaate saamiseks käsitletakse programmide puhul ka neid aspekte.

Programmis **Fourth R** mõistetakse vägivaldade üsna laialt. See hõlmab kiusamist, koolivägivalda, kohtinguvägivalda ja jõugu poolt toime pandud agressiooni. Vägivaldade nähtakse ühe riskikäitumise vormina lisaks uimastite ja tehnoloogia ülemäärasele tarvitamisele, hasartmängude mängimisele, ebatavalistele seksuaalsuhetele ja toitumisprobleemidele. Kohtinguvägivalda käsitletakse programmi raames vähe ja enamasti koos teiste vägivallaliikidega. Näiteks ilmneb kättesaadavate näidismaterjalide põhjal, et vägivalla kasutamisest räägitakse paralleelselt sõbra- ja paarisuhte kontekstis, mis ei pruugi alati olla võrreldavad. Õppematerjalidest jääb mulje, et vägivald on tingitud pigem kiuslikust käitumisest ja tülidest kui kontrollivajadusest, stereotüüpsetest arusaamadest soorollidesse ja vägivaldade toetavatest hoiakutest. Traditsioonilised soorollid ja -stereotüübid ei näi olevat programmis käsitletavaks teemaks, välja arvatud loengus seksuaalsuse ja kehade kujutamise meedias.

Seevastu programmid **Safe Dates** ja **Expect Respect** keskenduvadki peamiselt kohtinguvägivallale ja tegelevad ka stereotüüpsete soorollide ja vägivaldade toetavate hoiakute muutmisega. Näiteks on programmis **Expect Respect** hoiakud ja soorollid nii eraldi õppetunni teemaks kui ka põimitud kohtinguvägivalla äratundmise ja olukorra lahendamise teemadesse. Antud programm lähtub soolise

---

vägivalda kontseptsioonist, mistõttu on selles rohkem harjutusi suunatud tüdrukute vastasele vägivaldale. Samas käsitletakse ka vastupidiseid olukordi, kus võib noormees olla kannatajaks. Programmi fookuses on enamasti süstemaatiline kontrollil ja võimul põhinev vägivald, kuid programm sobib hästi ennetama ka situatsioonilist suhtevägivalda, kuna õpetab olulisi sotsiaalseid oskusi vägivallavabaks suhtlemiseks (sh läbirääkimise-, konfliktide lahendamise, teistega arvestamise, emotsioonide kontrolli oskus).

Tabel 6. Lõplikkusse valikusse jäänud programmide võrdlus

Programm	Safe Dates	Expect Respect Teen Abuse toolkit	Fourth R: Skills for Youth Relationships
Teemad			
Vägivallaliik	Tõstab õpilaste teadlikkust kohtinguvägivallast, selle põhjustest ja tagajärgedest	Programmis tutvustatakse perevägivalda, põhjalikumalt käsitletakse noorte kohtinguvägivalda, selle olemust, dünaamikat.	Käsitletakse koolikiusamist ^b , eakaaslaste vahelist vägivalda, kohtinguvägivalda, kübervägivalda ja jõuguvägivalda.
Vägivallavormid	Emotsionaalne, füüsiline ja seksuaalne vägivald kohtingul või inimeste vahel, kes on suhtes.	Psühholoogiline (sh kontrolliv käitumine ja ähvardamine), füüsiline, seksuaalne ja majanduslik vägivald.	Verbaalne, füüsiline, seksuaalne, sotsiaalne, küberkiusamine.
Vägivallale viitavad märgid, vägivalla mõju	Õpitakse tundma kohtinguvägivalla mõju ja tagajärjesid nii ohvritele kui vägivallatsetele.	Arutletakse ohvrile ja vägivallatsetele viitavate karakteristikute üle, diskuteeritakse võimu ja kontrolli rollist vägivaldses suhtes, räägitakse, miks ohver suhtest (koheselt) ei lahku. Räägitakse märkidest, mida noored võiksid tähele panna kohtingul, mis võivad olla viited võimalikule vägivalla ilmnemisele tulevikus.	Erinevate vägivallaliikide mõju ohvrile, vägivallatsetele, pealtnägijale. Riskiolukordade äratundmine (sh nt jõuguga ühinemine, sunduse kogemine kohtingul; osalemine pidudel, kus tarvitatakse uimasteid, tätoveeringute tegemine), vägivalla ja riskikäitumisega seotud ohumärgid. Vägivalla kasutamise põhjused.
Tegutsemine vägivalla korral, abi otsimine, abi andvad asutused ja isikud	Õpetab, kuidas aidata ennast ja kuidas aidata teisi, kes on kogunud või kogevad kohtinguvägivalda. Õpetab mõistma põhjust, miks ohvril on raske vägivaldsest suhtest lahkuda ning õpetab toetama sõpru/kaaslast.	Selgitatakse, kuidas vägivalla korral abi otsida, millist abi pakub politsei, kool jm asutused. Arutletakse selle üle, kuidas aidata inimest (sõpra), kes on kogunud vägivalda, nii et ta ei kogeks teisest ohvristamist.	Räägitakse abi otsimisest ja abi osutavatest isikutest.

	<p>Läbi rollimängu õpetatakse lisaks ohvri abistamisele vägivalatsejale vastandumist.</p> <p>Õpetab, kuidas kasutada kogukonna ressursse.</p> <p>Programm tegeleb ka teisese taseme ennetusega: tõstab nii ohvrite kui vägivalatsejate teadlikkust sellest, et neil on abi vaja ja õpetab leidma ja kasutama kogukonnas olevaid ressursse.</p>		
<p>Soorollid, stereotüübid, sooline ebavõrdsus ja nende seos vägivaldaga^a</p>	<p>Tegeleb teismeliste kohtinguvägivald ja soorollidega seotud normide muutmisega.</p> <p>Lähtub kahest põhimõttest:</p> <p>1) eakaaslased on noorte suurimad mõjutajad, omaks võetud hoiak, et kohtinguvägivald on lubatud, on peamine kohtinguvägivald põhjus, seetõttu on programmis palju tegevusi (sh näidendi lavastamine), millega tõstetakse noorte teadlikkust kohtinguvägivald tagajärgedest ning muudetakse eakaaslaste reageeringuid kohtinguvägivald.</p> <p>2) kuna kognitiivsed arenguteooriad väidavad, et noored kujundavad oma norme vastavalt ühiskonnas levinud ootustele meeste ja naiste käitumise suhtes, väidetavalt mõjutavad soostereotüübid inimest just kõige enam teismeeas, siis on programmis</p>	<p>Aitab lastel aru saada stereotüüpsetest oletustest meeste ja naiste kohta ning nende mõjust inimestele, julgustab lapsi vältima stereotüüpset mõtlemist.</p> <p>Arutatakse, mis on mehelikkus ja naiselikkus ning kuidas rolliootused mõjutavad meeste ja naiste käitumist (suhtes).</p>	<p>Kättesaadavatest materjalidest ei selgu, et antud teemat programmis käsitletakse.</p>

	hulgaliselt tegevusi, mis on suunatud soostereotüüpide ja soonormide muutmisele.		
Muud vägivalda toetavad hoiakud^a		Õpetatakse eristama kohtinguvägivallaga seotud müüte ja fakte.	-
Terved ja tervislikud suhted (healthy relationship), sh Lubatav ja mittelubatav käitumine suhetes	Tõstab õpilaste teadlikkust sellest, mis on terved ja tervislikud suhted, millised väärkohtlevad suhted.	Läbi aktiivõppe omandatakse arusaamu võrdsest ja üksteise mõtete, tunnete ja erinevustega arvestavast (paari)suhtest. Arutletakse aktsepteeritava ja mitteaktsepteeritava käitumise üle suhtes.	Turvalise suhte (sh paarisuhe, sõprussuhe vms) põhimõtted, suhtega seotud õigused ja vastutus. Käsitletakse, milline käitumine (sõbra, paari) suhtes on hea ja milline teist kahjustav
Sotsiaalsete oskuste parandamine	Õpetab/parandab kommunikatsioonioskusi	Kohtinguvägivallast ja stereotüüpidest õppimise kaudu õpitakse uusi sotsiaalseid oskusi (sh suhtlemis- ja läbirääkimisoskus, teiste mõtete ja tunnetega arvestamine, vastutuse võtmine, erinevuste sallimine, empaatilise näitamine, tagasiside saamine ja andmine, oma tunnete mõistmine ja nendega tegelemine).	Lapsed õpivad uusi oskusi (enesekindlus, suhtlemisoskus, probleemide lahendamine, emotsioonide kontroll, läbirääkimise ja ei-ütlemise oskus) ja praktiseerivad neid erinevates situatsioonides. Õpetatakse stressiga toime tulema.
Tülide lahendamine	Õpetab vihaga toimetulekut ja konfliktide lahendamist, kuna programm lähtub tõdemusest, et vihastel paaridel on ebapiisavad konflikti lahendamise oskused, mistõttu probleemid jäävad lahendamata ning võivad viia füüsilise või psühholoogilise vägivalda kasutamiseni.	Selgitatakse konfliktide tekkimist suhetes ja õpetatakse, kuidas neid lahendada ilma enesevalitsust kaotamata ja vägivalda kasutamata. Selgitatakse, kuidas mitteaktsepteeritavat käitumist lahendada turvalisel viisil.	Tülide tekkimine ja nende lahendamise oskus.

Seksuaalne areng, seksuaalervis, fertiilsus, turvaline, konsensuslik seksuaalsuhe^b	Käsitletakse seksuaalset vägivalda, seksuaalset rünnakut ning selle vältimist.	Arutletakse seksuaalsuhtega mittenõustumise tähenduse ja sellega arvestamise üle.	Reproduktiivsüsteem, rasestumine ja sellest hoidumine, seksuaalsel teel levivad haigused. Räägitakse suhtesse sundimisest, „ei“ ütlemisest.
Uimastite tarvitamine (alkohol, tubakas, narkootikumid)^a	Programm ise ei käsitle neid teemasid, aga seda sobib kasutada koos spetsiaalsete alkoholi jt mõnuainete tarvitamise ennetamise programmidega.	Programm ise ei käsitle neid teemasid, aga seda sobib kasutada koos spetsiaalsete alkoholi jt mõnuainete tarvitamise ennetamise programmidega.	Räägitakse uimastite kasutamise ja suitsetamise kahjulikkusest, sõltuvusest ja selle tekkele viitavatest märkidest, eakaaslaste surve uimasteid kasutada, uimastite tarvitamise seos vägivaldaga.
Toitumiskäitumine	Programm ise ei käsitle antud teemat.	Programm ise ei käsitle antud teemat.	Isiklikud toitumisharjumused, toitumise mõju tervisele, tervislik toitumine
Muu riskikäitumine	Programm ise ei käsitle antud teemat.	Programm ise ei käsitle antud teemat.	Tehnoloogia kasulikkus ja ohud, ülemäärane tehnoloogiliste vahendite kasutamine, hasartmängud.
Meedia	Programm ise ei käsitle antud teemat.	Programm ise ei käsitle antud teemat.	Meedia seos vägivaldaga kasutamise ja riskikäitumisega, seksuaalsuse kujutamine meedias (naiste ja meeste keha kujutamine, seksuaalkäitumisega seotud rollide esitamine).

^a Teema, mis on Eesti uuringute järgi paarisuhte- või seksuaalvägivalda võimalikuks riskiteguriks.

^b Teema, mida käsitletakse teiste Eestis läbiviidavate programmide või ennetustegevuse raames.

Kokkuvõtvalt öeldes on kõigi kolme programmi plussiks teemade lülitamine kooli õppekavadesse, mistõttu on kohtinguvägivalda ennetamisse haaratud kõik õpilased. Fourth R tegeleb väga laia spektri noorte probleemidega, nagu uimastite tarvitamine, probleemsed toitumisharjumused, koolikiusamine, mille ennetamine on tegelikult oluline. Samas osade probleemide preventsiiooniga Eestis juba praegu tegeletakse (nt KIVA projekt koolikiusamise vähendamiseks). Fourth R suurimaks puuduseks on väiksem tähelepanu kohtinguvägivaldale teiste teemade kõrval. Seevastu kaks ülejäänud programmi on suunatud konkreetselt kohtinguvägivaldast teadlikkuse tõstmisele, selle äratundmisele ning tervislike ja vägivaldabade paarisuhete tutvustamisele. Kõigele lisaks tegelevad need programmid ka stereotüüpsete ning vägivalda pooldavate hoiakute vähendamisega noorte seas.

5. PROGRAMMI RAKENDAMINE JA KAASNEVAD KULUD

Antud peatükis hinnatakse kolme tõenduspõhise programmi – Safe Dates, Fourth R ja Expect Respect juurutamiskulusid Eestis. Kulude hinnangud pärinevad programmide avalikest materjalidest ning konsultatsioonidest programmide koordinaatoritega. Kuludest suurimad on programmi sisseostmine koordinaatoritelt, programmimaterjalide tõlkimine ja trükkimine ning õpetajate koolitamine. Antud juhul ei käsitleta programmi koordineerimis- ja juhtimiskulusid, mis hinnanguliselt võib tähendada ühe projektijuhi tähtajalist tööle võtmist.

Kulude hindamisel tehakse mitmeid eeldusi, mis reaalsel programmi juurutamisel ei pruugi kehtida. Esimeseks eelduseks on, et **programmi rakendatakse üle-eestiliselt ja universaalselt kõikides koolides kõikidele õpilastele**. Eelduse täitmiseks tuleks programm lisada põhikooli ja gümnaasiumi **riiklikku õppekavasse**, inimeseõpetuse aine üheks osaks. Seejuures tehakse teine eeldus – igas koolis viib programmi ellu **üks õpetaja**. Lisaks tõlgitakse programm **nii eesti kui ka vene keelde**.

Kuna programmide puhul tuleb igale õpetajale soetada oma komplekt materjale, lähtutakse eeldusest, et Eesti koolivõrk on lähitulevikus hõrenemas⁶⁶ ning nt 2015. aastal soetatud komplektide arv iseloomustaks vajaduste maksimumi. Seega võttes aluseks 2014/2015 õppeaasta numbriinfo⁶⁷, mis tugineb haridusstatistika keskkonnale HaridusSilm, võib väita, et Eestis asub vastavat tõenduspõhist programmi ellu viima 277 põhikooli (1.-9. klass), 168 põhikooliosaga keskkooli/gümnaasiumi ja 15 puhast keskkooli/gümnaasiumi. Seega oleks kokku vaja soetada **460 komplekti materjale**. 2014/2015 õppeaastal asus põhikooli ehk 7.-9. klassi õppima ca 36 050 last ning gümnaasiumi ehk 10.-12. klassi u 21 540 noort.

Safe Dates **programmi materjalid maksavad** 225 USD komplekti kohta, suurtelt tellimustelt saab 30% allahindlust⁶⁸ – eeldades 460 komplekti vajalikkust, kuluks kokku 72 450 USD (58 500 eurot). Samas tasub arvestada, et Hazelden, millele programm kuulub, ei müü edasi programmi õigusi (st pärast tõlkimist omavad nad endiselt programmi materjale ja neid ei ole võimalik ilma nende loata taastoota ega ka nt edasi müüa). Sarnaselt sõlmivad kokkuleppe materjalide tõlkimiseks ka Fourth R programmi koordinaatorid – materjalid saadetakse üksnes elektrooniliselt, tõlkimise ja trükkimise eest vastutaks programmi ostja. Fourth R programmide puhul on veidi erinevaid versioone (olenevalt sellest, millistele õppemeetoditele keskendutakse), mis läheksid esmalt kokku maksma 28 000-36 000 USD (22 500-29 000 eurot), arvestades 36 000 õpilasega 7.-9. klassis. Programmi hind sõltub õpilaste arvust (hind jääb vahemikku 1-2 USD ühe õpilase kohta; 36 000 õpilast on piisav arv, et tegu oleks suure tellimusega ja saaks soodushinnaga). Samuti vaadatakse leping kolme aasta pärast uuesti üle (arvestatakse uute õpilaste/õpetajatega). Sõlmitud kokkuleppes oleks täpsustatud ka materjalide trükkimise lubatud kogus. Expect Respect programm on vabalt kasutatav – programmi koordinaatorid eeldavad aga tagasitõlkimist (eesti- ja venekeelse versiooni tõlkimine tagasi inglise keelde, et nad saaksid selle heaks kiita).

Kulud kaasnevad programmi **tõlkimise ja adapteerimisega**. Safe Dates programmi puhul on tõlgitavate lehekülgede arv 150 lehekülge põhimaterjale ning 100-150 lehekülge lisamaterjale, seega kokku 250-300

⁶⁶ Eesti põhikooli- ja gümnaasiumivõrgu analüüs aastaks 2020, Praxis, 2014, 82 lk. [http://mottehommik.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/06/koolivorgu_proгноos2020.pdf] 22.11.2014

⁶⁷ 2014/2015 õppeaasta numbriinfo, Haridus- ja teadusministeerium, 2014, 9 lk. [www.hm.ee/sites/default/files/uee_oppeaasta_numbriinfo_0.doc] 22.11.2014

⁶⁸ Programmi koordinaatori tagasiside

lehekülge. Fourth R programmi lehekülgede arv on 150-350 vahel ja Expect Respect programmi materjalid on kokku umbes 150 lehekülge, millest 80 lehekülge on lisamaterjalid. Ühe lehekülje tõlkimise hinnaks võib kujuneda umbes 15 eurot. Kuna programm tõlgitakse nii eesti kui vene keelde, oleks tõlkimise hind vastavalt programmile: Safe Dates 7 500-9 000 eurot; Fourth R 4 500-10 500 eurot ja Expect Respect 4 500 eurot ja teist samapalju tagasitõlkimiseks. Antud summad on toodud ilma käibemaksuta. Samas tasub arvestada, et sellele hinnale lisandub adapteerimine Eesti oludega, mille ulatus on eelnevalt teadmata. Kõikide käsitletavate programmide koordinaatorid julgustavad programmi vastavalt vajadusele kohandama. Adapteerimiskuludena tuleks käsitleda valdkonna eksperdi või ekspertide rühma projektipõhine töötasu kohandamisprotsessis.

Programmi materjalide **trükkimisega** kaasnevad samuti kulud. Lähtuvalt lehekülgede arvust on kulud vastavalt Safe Dates puhul 3 200-4 000 eurot; Fourth R puhul 2 050-4 500 eurot ja Expect Respect puhul u 2 050 eurot. Fourth R programmi puhul võib vältida trükkimiskulusid ja kasutada materjale e-raamatuna. See tuleb aga lisada lepingu üheks punktiks. Expect Respect puhul ei ole materjalide trükkimine programmi koordinaatori poolt seatud eelduseks, st kulude kokkuhoidmiseks võib seda kasutada ka üksnes e-raamatuna. Safe Dates programmi kohta hetkel e-raamatuna kasutamise võimalusest informatsioon puudub.

Olulisemaid kulusid on õpetajate **koolitamine**, mis toimuks esmalt vähemalt kahe esimese programmi puhul inglise keeles.

- Safe Dates programmi puhul soovitas koordinaator koolitada välja kõigepealt koolitajad, kellele omistatakse koolituse läbimisel vastav sertifikaat. Juhul, kui treenereid koolitatakse USAs, maksaks see 4 200 USD (3 400 eurot) koolituse kohta, millele lisandub koolitavate reisikulud. Juhul, kui koolitajad tuleksid Eestisse, oleks maksumus vastavalt 6 200 USD (5 000 eurot), millele lisanduvad reisikulud. Vastav koolituse hind kehtib ühe kahepäevase koolituse kohta, millest saab maksimaalselt osa võtta 20 koolitavat. Hinnangulised reisikulud ühele oleksid suurusjärgus 1 500-2 500 eurot (lennupiletid Minneapolis-Tallinn-Minneapolis, hotell), kahe koolitaja puhul seega umbes 3 000-5 000 eurot.
- Fourth R programmi puhul leiavad koordinaatorid, et esmalt tuleks käivitada pilootprogramm. Selleks valitakse välja õpetajad (arv ei ole programmi koordinaatorite poolt piiratud), kes pärast esmast koolitust asuksid programmi oma koolis katsetama. Ühtlasi saaks neist hiljem teiste õpetajate koolitajad. Esmaseks koolituseks tuleks kaks koolitajat Eestisse, mis hinnanguliselt maksaks 10 000 USD (8 000 eurot), kuhu on koordinaator reisikulud juba lisanud. Seejärel pärast pilootaastat viiakse neile õpetajatele läbi uus koolitus, mille tulemusena nad saavad loa programmi ka teistele edasi õpetada. Täienduskoolituse hinnaks kujuneks 12 000 USD (9 700 eurot), mis sisaldab reisikulud. Alternatiivina pakutakse veebikoolitust, mis maksaks 50 USD/õpetaja (kokku 23 000 USD ehk 18 500 eurot), mis aga oleks sel juhul üksnes inglise keeles.
- Expect Respect puhul ei ole eraldi koolitus kohustuslik, hetkel on Inglismaal toimumas treeningprogrammi väljatöötamine, ent senini on väljaõpet tehtud mittesüsteemselt vabatahtlikkuse alusel.

Koolituskuludena tuleb lisaks käsitleda **ruumide renti, toitlustust ja asendusõpetajate töötasu ajal, mil õpetajaid koolitatakse.**

Eeldades, et juurutatav programm lisatakse riiklikku õppekavasse, on **iga-aastased tegevuskulud** programmi seisukohast madalad – antud juhul ei vaadelda õpetajate töötasu kui otseselt programmi kulu. Tegevuskuludena võib käsitleda tõenäoliselt iga paari aasta tagant läbi viidavat täienduskoolitust (vastavalt vajadusele, programmide koordinaatorite poolt otsest kohustust seatud ei ole). Samuti tuleks sel juhul käsitleda kuludena võimalike asendusõpetajate töötasu, kui õpetajad läbivad programmi (täiendus)koolitust. Programmi käsitlemise võib lisada ka ülikoolide õpetajakoolitusse, mille tulemusena oleksid tulevased õpetajad vastavate teemadega kursis.

Kokkuvõtvalt on alljärgnevas tabelis toodud võrdlus programmide hinnangulistest juurutamiskuludest.

Tabel 7. Programmide juurutamiskulud

Hinnangulised kulud (eurot)	Safe Dates	Fourth R	Expect Respect
Programmi soetamise kulud	58 500	22 500-29 000	Puuduvad (eeldab üksnes tagasitõlkimist)
Tõlkimine	7 500-9 000	4 500-10 500	4 500 + tagasitõlkimine 4 500
Trükkimine	3 200-4 000	2 050-4 500	2 050
Koolitus	5 000 + reisirakud (3 000-5 000)	8 000 (I) + 9 700 (II) / 18 500	Puuduvad (eeldab üksnes ruumide renti jms, mis ka teistele programmidele lisandub)
Kokku	77 200-81 500	46 750-62 500	11 050

6. JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

Sellesse peatükki on koondatud soovitused, mida on autorite arvates oluline arvesse võtta Eesti noortele suunatud paarisuhtevägivalda ennetava programmi valikul ja programmi toetavate tegevuste välja töötamisel. Soovitused põhinevad varasemates peatükkides välja toodud uuringutel ja analüüsi tulemustel.

Uuringu tulemus: Selleks, et leida optimaalne ja parim paarisuhtevägivalda ennetav programm Eesti noortele on vaja kaardistada praegused noorte hoiakud, kohtingukogemused ja kokkupuude paarisuhtevägivallaga, sh võimalikud vägivalda riskitegurid. Hetkel meil puuduvad andmed Eesti noorte kohtingukäitumisest, paarisuhte loomisest, tähendusest, kestusest ning kvaliteedist, mistõttu on raske hinnata probleemi ulatust ja pakkuda parimat programmi kohtingukäitumise vägivallavabaks kujundamisel.

Puudub täpsem teave Eesti noorte kohta, mille alusel oleks võimalik soovitada, mis vanusest alates tuleks noori programmi kaasata või mis vanuses teatud teemasid käsitleda.

Soovitus 1: Viia läbi laiapõhjaline uuring Eesti noorte kohtingukäitumise ja suhete loomise muustritest ning kokkupuudetest paarisuhtevägivallaga.

Uuringu tulemus: Teine oluline lünk olemasolevas informatsioonis puudub Eesti koolides inimeseõpetuse ja ühiskonnaõpetuse tundides (kohtinguvägivalla teema käsitlemist). – TNS Emori uuringu⁶⁹ järgi väitis ainult viiendik noori, et neile on koolis räägitud kohtinguvägivallaga seotud teemadest. Kuid antud uuringust ei selgu, mida õpetajad täpsemalt noortele vägivallast räägivad ja kui suures ulatuses teemat kajastavad. Seega puudub tegelik ülevaade sellest, kuidas riiklikus õppekavas sisalduvaid paarisuhte vägivalla ennetamisena tõlgendatavaid teemakäsitlusi koolides ellu viiakse ning kuidas vägivallavabasid ja terveid suhteid kujundatakse.

Soovitus 2: Viia läbi uuring õpilaste ja õpetajate hulgas, et saada ülevaade kohtinguvägivallaga seotud teemade käsitlemisest koolides. Uuring peaks keskenduma ühelt poolt õpilaste hinnangutele teema käsitlemisele ja hoiakute muutmisele ning teisalt õpetajate tagasisidele paarisuhtevägivalla teema käsitlemisele (sh tundide maht, materjalide olemasolu, õppemeetodid, teema olulisus ja keerukus) tundides.

Uuringu tulemus: Eestis on erinevad organisatsioonid (peamiselt MTÜd, aga ka PPA) jõudsalt tegelenud paarisuhtevägivalla ennetamisega noorte hulgas, paraku puudub nendes tegevustes süstemaatiline lähenemine probleemile, palju tegevusi on elluviidud projektipõhiselt ning Eesti erinevates piirkondades rakendatakse erinevat praktikat. Lisaks ei ole teada/ei ole uuritud kasutatud ennetustegevuste ja sekkumiste mõju noorte käitumise muutmisele.

Soovitus 3: Kaaluda seni läbiviidu paarisuhtevägivalla tegevuste mõju ja tulemuslikkuse hindamist, töötada selleks vaja sobilikud mõõtmisinstrumendid ja protseduurid. See uurimus annaks võimaluse hinnata, millised tegevused ja kelle poolt läbi viidud Eesti noorte vägivallavabade hoiakute ja käitumise kujundamisele kaasa on aidanud/aitavad, mis omakorda aitab rakendada sisse ostetavat programmi ja seda kohandada Eesti oludele vastavaks.

Uuringu tulemus: Programmide võrdluse tulemusena, võttes arvesse ka nende maksumust ja seniseid Eestis läbiviidud uuringuid ja projektipõhiseid ennetustegevusi, võiks kõige paremini Eesti noorte paarisuhtevägivalla ennetamiseks sobida Suurbritannia programm „Expect Respect“. Kuid lõpliku hinnangu programmi sobivusele saab anda pärast praeguse olukorra kaardistamist (vt soovitus 1 ja 2). Uuritud programmide ning välisriikide kogemuste alusel saab järeldada, et paarisuhtevägivalla ennetus peab olema integreeritud teiste vägivallaennetuse tegevustega/programmidega ning olema suunatud kõigile õpilastele mittestigmatiseerivalt kooliprogrammi kohustusliku osana.

Vastavalt WHO soovitustele on koolipõhised sekkumised noorte sihtrühma puhul olulised ja neid peetakse kõige tulemuslikumaks, kuna jõuavad laste ja noorteni enne kui vägivalla toetavad sotsiaalsed normid ja hoiakud neis kinnistunud on. Lisaks on koolipõhised sekkumised ja ennetustegevused esmatasandi ennetus, mis jõuab kõigi laste ja noorteni olenemata nende eelnevast vägivalla kogemusest. Universaalseid sekkumisi ja ennetusi peetakse kõige tulemuslikumaks ka seetõttu, et nad ei stigmatiseeri ning olles suunatud kõigile normaalse elurutiini osana kaob ära probleem sihtrühmani jõudmisega.

---

⁶⁹ TNS Emor (2014b). *Riskikäitumise teadlikkuse uuring kolmes sihtrühmas. Uuringu raport*. AS Emor, Politsei- ja Piirivalveamet.

Soovitus 4: Osta sisse, eestistada ja integreerida koolide õppekavadesse programm „Expect Respect“. Selleks tuleb programmi õppematerjalid ja juhendid tõlkida eesti keelde, sisu eestistada, koolitada välja õpetajate koolitajad (õpetajate koolitamine jääb siis nende kanda) ja muuta õppekavasid vastavalt praeguse olukorra vajadustele (sh määratleda tegevuste läbiviimiseks sobiv õpilaste vanus ja klass) ja programmi tingimustele.

Uuringu tulemus: Põhikooli ja gümnaasiumi riiklikud õppekavad on just uuringule eelnenud ajal uuendatud, mistõttu on soovitatud programmi lisamine õppekavasse pikaajalisem protsess. Samuti võtab aega programmi õppekavasse sobitamine ja vastavate muudatuste tegemine (sh teema käsitlemiseks vajaliku ainetundide mahu hindamine ja ümberjagamine).

Soovitus 5: Kuna õppekavade muutmine on pikaajaline protsess, võiks programmi testimise ja sobitamisega Eesti koolidesse alustada koheselt, õppekavade muutmisprotsessiga paralleelselt. Selleks võiksid väljaõppe saanud koolitajad/õpetajad testida programmi tegevusi valitud koolides vastavas vanuses õpilastega. Programmi testimise eesmärk on hinnata programmi sobivust ja tulemuslikkust praktikas ning anda sisendit õppekavade muutmiseks.